

**AKSUM**

---

---

**THYATEIRA**

*A Festschrift*

For

**Archbishop Methodios**  
of Thyateira and Great Britain

*General Editor*

**DR. GEORGE DION. DRAGAS**

**1985**

**THYATEIRA HOUSE**

London W. 2

*A Festschrift*

In Honour of Archbishop METHODIOS of Thyateira and Great Britain, (1985).

*Patrons:*

Archbishop Robert Rancie of Canterbury  
Cardinal Basil Hume Archbishop of Westminster  
Metropolitan Meletios of France

*Editorial Committee:*

Metropolitan Chrysostomos of Myra, Istanbul.  
Archbishop Basil of Brussels  
Sir Steven Runciman, Dumfriesshire, Scotland., F.B.A.  
Metropolitan Antony of Surozh.  
Metropolitan John of Helsinki.  
Prof. Gordon Rupp, Cambridge, F.B.A., D.D.  
Prof. F. F. Bruce, Manchester, F.B.A., D.D.  
Prof. T. F. Torrance, Edinburgh, F.B.A., D.D.

*General Editor:*

Protopresbyter Dr. George Dragas, Durham, England.

## ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ

Υ π δ

Βασιλείου Ν. Ἀναγνωστοπούλου

Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης

Αἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀναληφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου<sup>1</sup> καὶ τινων Χριστιανικῶν Κινήσεων<sup>2</sup> πρωτοβουλία διὰ τὴν ἐνότητα τῆς ἀπὸ δέκα περίπου αἰῶνων διηρημένης Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, εὑροῦσαι ἀπ' ἀρχῆς καὶ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τὴν δέουσαν ἀνταπόκρισιν ἀπὸ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων Ἐκκλησιῶν<sup>3</sup>, ἐδημιούργησαν μέσα εἰς τὰς τελευταίας δεκαετίαις τὰς ἀπαραιτήτους προϋποθέσεις διὰ μίαν παγχριστιανικὴν διεκκλησιαστικὴν συνεργασίαν καὶ ὠδήγησαν ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰς θεολογικὰς μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν συζητήσεις.

Ἀποκορύφωμα δὲ ὄλων αὐτῶν τῶν πρωτοβουλιῶν καὶ προσπαθειῶν ὑπῆρξαν οἱ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1964 καὶ ἐξῆς ἔγκαινιασθέντες ἐπίσημοι Διαχριστιανικοὶ Θεολογικοὶ Διάλογοι<sup>4</sup> μεταξὺ τῶν Ἐκ-

κλησιῶν διὰ τὴν ἄρσιν τῶν διαιρουσῶν αὐτὰς περὶ τὴν πίστιν θεολογικῶν διαφορῶν καὶ ἀντιλήψεων καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος αὐτῶν.

Τὸ γεγονός αὐτό, ὑψίστης καθ' ἑαυτὸ σημασίας, ἀποτελεῖ τῷ ὄντι σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, τὸν σπουδαιότερον καὶ σημαντικώτερον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ σχίσματος μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, διότι θεωρεῖται ἡ ἀπαρχὴ ἐνὸς θετικοῦ βήματος τῶν διαλεγόμενων Ἐκκλησιῶν εἰς τὰς προσπάθειαις των νὰ ἐπανεύρουν τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως αὐτῶν καὶ συνεπῶς καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐντέλλεται τοῦτο ὁ θεῖος ἰδρυτὴς αὐτῆς «ἵνα πάντες ἐν ὧσιν... ἵνα ὧσιν τετελειωμένοι εἰς ἕν», καὶ ὡς διδάσκουν οἱ διάδοχοι αὐτοῦ καὶ συνεχισταὶ τοῦ ἔργου του ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀπόστολοι, Πατέρες, Ποιμένες καὶ Διδάσκαλοι.

Ἐξαίροντες ὁμως τοὺς Θεολογικοὺς Διαλόγους ποὺ διεξάγονται σήμερον μὲ σκοπὸν τὴν ἐπανάσυνδεδειν τῆς διηρημένης Ἐκκλησίας, ἵνα καὶ πάλιν, κατὰ τὸν Παῦλον, «καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως», ὡς τὸ σπουδαιότερον ἐκκλησιαστικὸν γεγονός τοῦ αἰῶνος μας, δὲν δυνάμεθα ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν νὰ ἀγνοήσωμεν τὰς μεγάλας δυσκολίας ποὺ παρουσιάζει ἡ διεξαγωγὴ των μὲ ἐπικρεμάμενον τὸν κίνδυνον νὰ ἀποτελεματωθῶν ἤδη ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα αὐτῶν εἰς ἀτέρμονας συζητήσεις καὶ χωρὶς οὐσιαστικὴν πρόοδον καὶ θετικὸν ἀποτέλεσμα εἰς τὸ μέγα θέμα τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ εἶναι εὐνόητοι αἱ δυσκολίαι καὶ αἱ ἀνησυχίαι διὰ τὴν ἔκβασιν τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων. Ἡ μακρῶν διαίσεις τῶν Ἐκκλησιῶν, Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἡ ἔλλειψις κάθε ἐπαφῆς καὶ ἐπικοινωνίας μεταξὺ των, ἐκτὸς ἐλαχίστων περιπτώσεων, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ σχίσματος κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶ-

1. Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Ἐγκύκλιος Ἐπιστολὴ πρὸς πάσας τὰς κατὰ τόπους Ὀρθοδόξους Αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, Κωνσταντινούπολις 1903, σελ. 162-165. Ἐγκύκλιος Συνοδικὴ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὰς Ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, Κωνσταντινούπολις 1920.

2. Παγκοσμία Κίνησις «Ζωὴ καὶ Ἔργασια», Στοκχόλμη 1925. Παγκοσμία Κίνησις «Πίστις καὶ Τάξις», Λωζάννη 1927. Αἱ δύο αὐταὶ Παγκόσμιαι Χριστιανικαὶ Κινήσεις διὰ τῆς συγχωανεύσεώς των κατὰ τὸ 1948 ὠδήγησαν εἰς τὴν ἱδρυσιν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὸ Ἀμστερνταμ.

3. Αἱ Θεολογικαὶ ἐπαφαὶ μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Μεταρρυθμίσεως ἤρχισαν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Αἱ Θεολογικαὶ συζητήσεις μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Παλαιοκαθολικῶν ἤρχισαν τὸν 19ον αἰῶνα (1874-1875), μετὰ δὲ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας τὸ ἔτος 1920.

4. Ἡ Γ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις, ἐν Ρόδῳ, τὸ 1964, ἀπεφάσισε τὴν ἐναρξιν Θεολογικοῦ Διαλόγου ἐπὶ πανορθόδοξου ἐπιπέδου μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Παλαιοκαθολικῶν, τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς. Πρακτικὰ τῆς Γ' ἐν Ρόδῳ Πανορθόδοξου Διασκέψεως, Ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, 1964, σελ. 1/6-1/8.

νος, εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἀνεξάρτητον διαμόρφωσιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς πίστεως, τῆς λατρείας καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος καὶ ἐδημιούργησε τὰς διαφορὰς καὶ τὸ ὑφιστάμενον σήμερον χάσμα μεταξὺ τῆς πίστεως τῶν διηρημένων πρὸς ἀλλήλας Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς πίστεως τῆς Μιᾶς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας.

Οἱ Θεολογικοὶ Διάλογοι, ποὺ διεξάγονται μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν, ἀποβλέπουν, ἀναμφιβόλως, εἰς τὴν ἐπαναγεφύρωσιν τοῦ χάσματος τούτου, τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν διαφορῶν ποὺ τὰς χωρίζουν καὶ τὴν ἐπανέυρσιν τῶν κοινῶν σημείων τῆς πίστεως ποὺ θὰ τὰς ὀδηγήσουν εἰς τὴν ἐνότητά των. Αἱ διαλεγόμεναι Ἐκκλησίαι ἐπιθυμοῦν τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν παύουν νὰ προσεύχωνται κατ' ἰδίαν καὶ ἀπὸ κοινῆς δι' αὐτὴν, νὰ ὁμιλοῦν καὶ νὰ διακηρύττουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀναγκαιότητά της καὶ νὰ καταβάλλουν προσπάθειάς διὰ τὴν πραγμάτωσίν της, ἵνα ἐκπληρωθῇ ἡ ἐντολὴ τοῦ θεοῦ ἰδρυτοῦ αὐτῆς περὶ τῆς ἐνότητός της. Οὐχ ἦττον ὁμως ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι ἐμμένουν εἰς τὰς βασικὰς τῆς πίστεως αὐτῶν ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι εἴτε συνιστοῦν τὴν μακροαῖνα Πίστιν καὶ Παράδοσιν τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, εἴτε διεμορφώθησαν κατὰ τοὺς μετὰ τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως χρόνους καὶ τὴν μακροαῖνα περίοδον ἀπὸ τῆς διαιρέσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως εἰς Ρωμαιοκαθολικὴν καὶ Προτεσταντικὴν.

Νομίζω ὁμως ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προβληματίζει τὰς διαλεγόμενας σήμερον Ἐκκλησίας εἶναι ἡ μεθοδολογία καὶ ἡ θεματολογία τῶν Θεολογικῶν τούτων Διαλόγων. Τὸ θέμα τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ δημιουργεῖ τὰς δυσκολίας διὰ τὴν ὁμαλὴν καὶ ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν των καὶ παρεμποδίζει τὴν πρόοδον καὶ ἀποτελεσματικὴν ἔκβασιν τῶν θεολογικῶν συζητήσεων.

Ἡ διαπίστωσις αὐτῆ, ἡ ὁποία βασίζεται εἰς τὴν ἐμπειρίαν τὴν ἀποκτηθεῖσαν ἀπὸ τοὺς ἐπὶ δύο ἡδη δεκαετίαι διεξαγομένους Θεολογικοὺς Διαλόγους μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ δὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῆς τῶν Παλαιοκαθολικῶν, τῆς Ἀγγλικανικῆς, τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Λουθηρανικῆς, ὠδήγησε τὸν γράφοντα εἰς τὴν θεώρη-

σιν τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πατερικῆς διδασκαλίας καὶ παράδοσεως πρὸς ἀνίχνευσιν καὶ ἀναζήτησιν μέσα εἰς τὸν ἀνεξάντλητον πλοῦτον αὐτῆς προτύπων, ποὺ θὰ βοηθήσουν τὰς διαλεγόμενας Ἐκκλησίας ἄμεσα ἢ ἔμμεσα εἰς τὰς προσπάθειάς των νὰ ἐπανακτήσῃ ἡ Ἐκκλησία τὴν ἐνότητά της.

Ἡ θεώρησις αὐτὴ ἀποτελεῖ, νομίζω, ἀδήριτον ἀνάγκην καὶ κρίνεται ἀπαραίτητος. Διότι ἡ πατερικὴ διδασκαλία καὶ παράδοσις εἶναι τὸ ἐπὶ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας τοῦ θεοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας τεθεμελιωμένον ὑπόβαθρον ἐπὶ τοῦ ὁποῖου αἱ διηρημέναι ἀπ' ἀλλήλων Ἐκκλησίαι ὀφείλουν νὰ στηριχθοῦν καὶ νὰ διεξαγάγουν τὰς μεταξὺ αὐτῶν θεολογικὰς συζητήσεις διὰ τὴν ἀνέυρσιν τῶν κοινῶν σημείων τῆς πίστεως, τὰ ὁποῖα ἦνωνον αὐτὰς πρὸ τῆς διαιρέσεώς των εἰς τὴν Μίαν, Καθολικὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ σημασία καὶ σπουδαιότης τῆς πατερικῆς διδασκαλίας καὶ παραδόσεως εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἔγκειται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι αὐτὴ ἐνσάρκωνει, ἐρμηνεύει καὶ ἐκπροσωπεῖ τὴν πίστιν τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας ὅπως ἐδίδαξεν αὐτὴν ὁ ἰδρυτῆς αὐτῆς Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ οἱ ἀμέσως διάδοχοι Αὐτοῦ Ἀπόστολοι, ὅπως διεμορφώθη αὐτὴ εἰς τὴν ἀρχέγονον Ἐκκλησίαν ὑπὸ τῶν διαδόχων ἐκείνων Πατέρων καὶ Διδασκάλων καὶ ὅπως ἐξελίχθη κατὰ τοὺς ἐπακολουθήσαντας αἰῶνας, κατὰ τοὺς ὁποῖους ἐν τῇ ἐνότητι τῆς πίστεώς της, ποὺ ἐπεκύρωσαν καὶ διεκήρυξαν οἱ Πατέρες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, συνεκρότει τὴν Μίαν, Ἀγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ ἀνέυρσις, συνεπῶς, προτύπων μέσα εἰς τὴν πατερικὴν διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν τῶν ὀκτῶ κυρίως πρώτων αἰῶνων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν διεξαγομένων Θεολογικῶν Διαλόγων καὶ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι βεβαία καὶ ἀσφαλῶς ἐπιβάλλεται. Καὶ τοῦτο διότι ἡ Ἐκκλησία ὡς Μία, συνισταμένη ἀπὸ τὰς ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην τοπικὰς Ἐκκλησίας, καὶ ἠνωμένη, ἐγνώρισε κατὰ τοὺς αἰῶνας αὐτοὺς διαιρέσεις καὶ σχίσματα, κατάρθρωσεν ὁμως μετὰ ἀπὸ σκληροῦς ἀγῶνας νὰ διατηρήσῃ καὶ διαφυλάξῃ τὴν ἐνότητά της ἐναντίον τόσον τῶν ἐξωτερικῶν ἀντιπάλων, οἱ ὁποῖοι ἐπεβουλεύοντο αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόστασίν της, ὅσον καὶ τῶν ἐσωτερικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐζήτουν νὰ διαστρέψουν τὴν εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν διαμορφωθείσαν βάσει τῆς Παραδόσεως ὀρθόδοξον πίστιν της, νὰ ἐπιβάλλουν εἰς αὐτὴν τὰς αἰρετικὰς αὐτῶν ἀπόψεις καὶ νὰ τὴν διαιρέσουν.

Ἡ ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐπιτυχῆς

5. Ὁ Θεολογικὸς Διάλογος μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν Λουθηρανικῶν Ἐκκλησιῶν, ἐπὶ πανορθόδοξου ἐπιπέδου καὶ πανλουθηρανικοῦ, ἀπεφασίσθη εἰς τὴν Δ' Πανορθόδοξον Διάσκεψιν, ἡ ὁποία συνήλθεν εἰς τὸ Ὁρθόδοξον Κέντρον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐν Σαμπεζῦ (Γενεύη) τῆς Ἑλβετίας, τὸ 1968. Συνοδικὰ VI, Σαμπεζῦ-Γενεύη, 1982, σελ. 105.

ἀντιμετώπισις τῶν σοβαρῶν κινδύνων, ποὺ κατα διάφορα χρονικὰ διαστήματα μέσα εἰς τοὺς ὀκτώ πρώτους αἰῶνας ἐπηλείδουν νὰ διαιρέσουν τὴν Ἐκκλησίαν, ὀφείλεται ἀναμφιβόλως εἰς τὴν βαθεῖαν πίστιν τῶν Πατέρων εἰς τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὸν ἀμετρον σεβασμὸν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῶν εἰς τὴν ἀρχέγονον Παράδοσιν, ἡ ὁποία κατωχύρωσε τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως ἐν τῇ Μιᾷ Ἐκκλησίᾳ.

Μία σύντομος ἀναδίφησης εἰς τὸ συγγραφικὸν ἔργον τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὴ ἐκείνων ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τῶν πρώτων αἰῶνων, ὡς τοῦ Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, Εἰρηναίου, Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, ἱεροῦ Κυπριανοῦ, Φιρμιλιανοῦ Καισαρείας, Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας καὶ Βασιλείου Καισαρείας τοῦ Μεγάλου, οἱ ὅποιοι ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ αὐτῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συνεδύασαν τὸ συγγραφικὸν ἔργον μὲ τὸ ποιμαντορικόν, ὡς ἐπίσκοποι καὶ ὑπεύθυνοι ποιμένες, ἀγωνισθέντες διὰ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως ὑπ' ἀμφοτέρας τὰς ἰδιότητας τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ ποιμένου, τόσον ἐν τῇ ἐπισκοπῇ αὐτῶν ὅσον καὶ ἐν τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ, μπορεῖ ἀσφαλῶς νὰ βοηθήσῃ τὰ μέγιστα τὰς Ἐκκλησίας εἰς τὰς μεταξύ των θεολογικὰς συζητήσεις νὰ ἀνεύρουν τὰ μέσα καὶ τοὺς τρόπους ποὺ ἀναζητοῦν διὰ τὴν ἐπανένωσιν των ἐν τῇ πίστει. Διότι αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐπιτυχή ἐκβασιν τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων ποὺ διεξάγονται εἰς τὰς ἡμέρας μας καὶ διευρύνονται συνεχῶς, εὑρίσκονται εἰς τὰ ὡς ἄνω πατερικὰ πρότυπα τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, ποὺ εἰς τὸ σύνολόν τους ἐκπροσωποῦν τὴν ἀρχαίαν ἀκραιφνή Παράδοσιν τῆς Μιᾶς Ἐκκλησίας, ποὺ εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ μεγάλου θέματος τῆς ἐνότητος αὐτῆς, ποὺ ἐνδιαφέρει τὰς Ἐκκλησίας καὶ τὰς ἀπασχολεῖ τόσον ἐν τῷ σήμερον.

Ὁ Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας, ἡ ἐξαιρετος αὐτῆ φυσιογνωμία τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων, ποὺ διεκρίθη τόσον ὡς συγγραφεὺς ὅσον καὶ ὡς ποιμὴν, κατὰ τὴν μεταποστολικὴν περίοδον, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ὑπῆρξεν ὁ διαπρύσιος κήρυξ τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὰς ἐπιστολάς του, ποὺ ἔγραψε κατὰ τὴν πορείαν του πρὸς τὸ μαρτύριον καὶ κάτω ἀπὸ δυσκόλους συνθήκας καὶ ποὺ τὰς ἀπηύθυνε πρὸς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ρώμης Πολύκαρπον καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, ἐμμένει εἰς τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐνότητος ἐν τῇ πίστει θεωρῶν αὐτὴν ὡς ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς

τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἐφέσου, συνιστᾷ εἰς τοὺς πιστοὺς ὅπως συνέρχονται ἐπὶ τῷ αὐτῷ διὰ τὴν ἀπὸ κοινῆς προσευχῆς καὶ λατρείας καὶ τὴν τέλεσιν τῆς θείας εὐχαριστίας, ὁμολογοῦντες μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. «Πάντες ἐν χάριτι ἐξ ὀνόματος συνέρχεσθε ἐν μιᾷ πίστει καὶ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ κατὰ σάρκα ἐκ γένους Δαβὶδ, τῷ υἱῷ ἀνθρώπου καὶ υἱῷ Θεοῦ, ... ἕνα ἄρτον κλώντες, ὃς ἐστὶν φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτος τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ διὰ παντός»<sup>6</sup>.

Γράφων πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μαγνησίας ἐπαναλαμβάνει πρὸς τοὺς πιστοὺς αὐτῆς τὰς ἰδίας παραινέσεις, ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ εὐχεται ὑπὲρ τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ τῶν Ἐκκλησιῶν, τὰς ὁποίας εἶδεν ὀδηγούμενος δέσμιος πρὸς τὸ μαρτύριον. «Καταξιωθεὶς γὰρ ὀνόματος θεοπρεπεστάτου, ἐν οἷς περιφέρω δεσμοῖς ἰδὼν τὰς ἐκκλησίας, ἐν αἷς ἐνωσιν εὐχομαι σαρκὸς καὶ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ... μίᾳ προσευχῇ, μίᾳ δέησις, εἰς νοῦς, μίᾳ ἐλπίς ἐν ἀγάπῃ, ἐν τῇ χαρᾷ τῇ ἀμώμῳ, ὃ ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός, οὗ ἄμεινον οὐδὲν ἐστίν. πάντες ὡς εἰς ἕνα ναὸν συντρέχετε Θεοῦ, ὡς ἐπὶ ἕν θυσιαστήριον, ἐπὶ ἕνα Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀφ' ἑνὸς πατρὸς προελθόντα καὶ εἰς ἕνα ὄντα καὶ χωρῆσαντα»<sup>7</sup>.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Σμύρνης Πολύκαρπον παρακαλεῖ αὐτὸν ὅπως ἐπιδεικνύῃ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον καὶ φροντίξῃ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐνότητος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ποὺ εἶναι κατ' αὐτὸν τὸ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς. «Παρακαλῶ σε ἐν χάριτι, ἢ ἐνδεδυσαι, προσθεῖναι τῷ δρόμῳ σου καὶ πάντας παρακαλεῖν, ἵνα σώζωνται... τῆς ἐνώσεως φρόντιζε, ἢς οὐδὲν ἄμεινον. πάντας βάσταζε, ὡς καὶ σὲ ὁ κύριος»<sup>8</sup>.

Τὴν ἐνότητα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ζητεῖ καὶ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Φιλαδελφείας, φέρων ὡς παράδειγμα τοὺς ἰδικούς του ἀγῶνας διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς καὶ συνιστᾷ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀποφυγὴν τῶν διαιρέσεων, διότι ὅπου ὑπάρχει διαίρεσις δὲν ὑπάρχει ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ. «Τὴν ἐνωσιν ἀγαπάτε, τοὺς μερισμοὺς φεύγετε· μμηταὶ γίνεσθε Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ αὐτὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἐγὼ μὲν οὖν τὸ ἴδιον ἐποιοῦν, ὡς ἀνθρώπος εἰς ἐνωσιν κατηρτισμένος. οὐ δὲ μερισμὸς ἐστὶν καὶ ὀργή, θεὸς οὐ κατοικεῖ»<sup>9</sup>.

6. ΒΕΠΕΣ 2, 268, XX, 17-22.

7. Ἐνθ. ἀν. I, 2-4.270, VII, 4-8.

8. Ἐνθ. ἀν. 2, 282, I, 2-6.

9. Ἐνθ. ἀν. 2,278, VII, 28-VIII, 32.

Ἡ ἀποφυγὴ τῶν διαιρέσεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἀπόρριψιν καὶ ἀποφυγὴν τῶν ζέων πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν ἐκκλησιαστικῶν διδασκαλιῶν. Ἡ συμμετοχὴ δὲ εἰς διαιρέσεις καὶ ἡ ἀποδοχὴ κακοδοξιῶν συνεπάγεται τὸν ἀποκλεισμόν ἀπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν συγκατάθεσιν καὶ συμμετοχὴν εἰς τὰ τοῦ Κυρίου πάθη. «Τέκνα οὖν φωτὸς ἀληθείας, φεύγετε τὸν μερισμὸν καὶ τὰς κακοδιδασκαλίας... εἴ τις σχίζονται ἀκολουθεῖ, βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομεῖ, εἴ τις ἐν ἄλλοτριᾷ γνώμῃ περιπατεῖ, οὗτος τῷ πάθει οὐ συγκατατίθεται»<sup>10</sup>.

Βασικὸς παράγων τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἐνότης τῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν, κατὰ τὸν Ἰγνάτιον, ἐν ὁμοιοῖα καὶ ὁμοφώνως κληρὸς καὶ πιστοὶ ὀφείλουν ν' ἀποδέχονται καὶ νὰ διακηρύσσουν. Γράφων πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, τοὺς ὁποίους ἀποκαλεῖ συνδιδασκάλους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὡς ἀναφέρει, θὰ ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὸ ἐπίχρισμα εἰς τὰ τῆς πίστεως, «προσλαλῶ ὑμῖν ὡς συνδιδασκαλίταις μου. ἐμὲ γὰρ ἔδει ὑφ' ὑμῶν ὑπαλειφθῆναι πίστει, νουθεσίᾳ, ὑπομονῇ, μακροθυμίᾳ»<sup>11</sup>, ἐπαινεῖ αὐτοὺς διὰ τὴν συγκέντρωσίν των περὶ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸ πρεσβυτέριον καὶ τὴν ἐν ὁμοιοῖα καὶ ἀγάπῃ διάδοσιν τῆς ἐν Χριστῷ διδασκαλίας. «...πρέπει ὑμῖν συντρέχειν τῇ τοῦ ἐπισκόπου γνώμῃ, ὅπερ καὶ ποιεῖτε. τὸ γὰρ ἀξιονόμαστον ὑμῶν πρεσβυτέριον, τοῦ θεοῦ ἄξιον, οὕτως συνήρμοσταί τῷ ἐπισκόπῳ, ὡς χορδαὶ κιθάρα. διὰ τοῦτο ἐν τῇ ὁμοιοῖα ὑμῶν καὶ συμφώνῳ ἀγάπῃ Ἰησοῦς Χριστὸς ἄδεται. καὶ οἱ κατ' ἄνδρα δὲ χορδὸς γίνεσθε, ἵνα σύμφωνοι ὄντες ἐν ὁμοιοῖα, χρῶμα θεοῦ λαβόντες ἐν ἐνότητι ἄδετε ἐν φωνῇ μιᾷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ πατρί... χρήσιμοι οὖν ἐστί, ὑμᾶς ἐν ἀμώμφῳ ἐνότητι εἶναι, ἵνα καὶ θεοῦ πάντοτε μετέχετε»<sup>12</sup>.

Τὴν ἀναγκαιότητα τῆς συγκεντρώσεως περὶ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸ πρεσβυτέριον καὶ τὴν ἐν ὁμοιοῖα συνεργίαν εἰς τὸ ἔργον καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε νὰ ἐξασφαλιζέται καὶ νὰ διαφυλάσσεται ἡ ἐνότης τῆς, ἐκφράζει ὁ Ἰγνάτιος καὶ εἰς τὰς ἐπιστολάς του πρὸς τὰς ἄλλας μικρασιατικὰς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν του πρὸς τοὺς πιστοὺς τῆς Μαγνησίας λέγει: «παραίνῳ, ἐν ὁμοιοῖα θεοῦ σπουδάξετε πάντα πράσσειν, προκαθημένου τοῦ ἐπισκόπου εἰς τύπον θεοῦ καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τύπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν διακό-

νων, τῶν ἐμοὶ γλυκυτάτων, πεπιστευμένων διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ...

» «Ὡσπερ οὖν ὁ κύριος ἄνευ τοῦ πατρὸς οὐδὲν ἐποίησεν, ἠνωμένος ὢν, οὔτε δι' ἑαυτοῦ οὔτε διὰ τῶν ἀποστόλων· οὕτως μηδὲ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων μηδὲν πράσσετε»<sup>13</sup>. Πρὸς δὲ τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐκκλησίας τῶν Τράλλεων γράφει: «Ἀναγκαῖον οὖν ἐστίν, ὡσπερ ποιεῖτε, ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν πράσσειν ὑμᾶς· ἀλλ' ὑποτάσσεσθε καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ, ὡς τοῖς ἀποστόλοις Ἰησοῦ Χριστοῦ... Δεῖ δὲ καὶ τοὺς διακόνους ὄντας μυστηρίων Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ πάντα τρόπον πᾶσιν ἀρέσκειν... χωρὶς τούτων ἐκκλησία οὐ καλεῖται»<sup>14</sup>.

Κατὰ παρόμοιον τρόπον παραινεῖ τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Φιλαδελφείας, «τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ καὶ διακόνοις... χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ποιεῖτε»<sup>15</sup>, καὶ τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σμύρνης, «Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ πατρί, καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε, ὡς θεοῦ ἐντολήν. μηδεὶς χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου τι πρᾶστέω τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν»<sup>16</sup>.

Ἡ περὶ τὸν ἐπίσκοπον συγκέντρωσις τῶν πιστῶν καὶ ἡ ὑποταγὴ εἰς αὐτὸν καὶ τὸ πρεσβυτέριον τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ ἡ συμμετοχὴ των εἰς τὰς ἀγάπας, τὰ κοινὰ δηλ. δεῖπνα, καὶ τὴν θεῖαν εὐχαριστίαν, τὰ ὑπ' ἐκείνων καὶ μόνον τελούμενα, διασφαλίζουν κατὰ τὸν Ἰγνάτιον τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. «ἐκείνη βεβαία εὐχαριστία ἠγεισθῶ, ἡ ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον οὔσα, ἢ ᾧ ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ. ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἔστω· ὡσπερ ὅπου ἂν ἦ Χριστὸς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. οὐκ ἔξόν ἐστιν χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν οὔτε ἀγάπην ποιεῖν· ἀλλ' ὃ ἂν ἐκεῖνος δοκιμάσῃ, τοῦτο καὶ τῷ θεῷ εὐάρεστον, ἵνα ἀσφαλὲς ἦ καὶ βέβαιον πᾶν ὃ πράσσεται»<sup>17</sup>. Διὸ καὶ γράφων πρὸς τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Φιλαδελφείας συνιστᾷ τὴν προσέλευσιν καὶ συμμετοχὴν εἰς τὸ μυστήριον τῆς θεῖας εὐχαριστίας, τὸ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν τελούμενον, θεωρῶν αὐτὸ ὡς τὸ μόνον ἔγκυρον. «Σπουδάσατε οὖν μιᾷ εὐχαριστίᾳ χρῆσθαι· μία γὰρ σὰρξ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἓν ποτήριον εἰς ἔνωσιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ· ἓν θυσιαστήριον, ὡς εἰς ἐπίσκοπος ἁ-

10. \*Ενθ. ἀν. 2, 277, II, 20-21, III, 30-32.

11. \*Ενθ. ἀν. 2, 264, III, 32-34.

12. \*Ενθ. ἀν. 2, 265, IV, 3-11.

13. \*Ενθ. ἀν. 2, 269, VI, 31-35, VII, 41-43.

14. \*Ενθ. ἀν. 2, 272, II, 6-9, III, 15-16.

15. \*Ενθ. ἀν. 2, 278, VII, 23-24, 27.

16. \*Ενθ. ἀν. 12, 281, VIII, 18-21.

17. Αὐτόθι, 21-26.

μα τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ διακόνοις, τοῖς συνδούλοις μου· ἵνα, ὃ ἐὰν πράσσητε, κατὰ θεὸν πράσσητε»<sup>18</sup>. Ἡ παραίνεσις τοῦ δὲ πρὸς τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐφέσου εἶναι, ὅπως αἱ συνάξεις διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, τὴν συμμετοχὴν των εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὴν δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ εἶναι συχνότεραι. Καὶ τοῦτο διότι αἱ συχνότεραι συνάξεις ἀποτελοῦν ἐκδήλωσιν καὶ ἔκφρασιν τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως των καὶ συντελοῦν εἰς τὴν καθάραισιν καὶ ἐξουδετέρωσιν τῶν δυνάμεων τοῦ σατανᾶ καὶ τῶν καταστρεπτικῶν συνεπειῶν ποῦ θὰ εἶχον δι' αὐτοὺς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. «Σπουδάσετε οὖν πυκνότερον συνέρχεσθαι εἰς εὐχαριστίαν θεοῦ καὶ εἰς δόξαν. ὅταν γὰρ πυκνῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθε, καθαιροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ σατανᾶ, καὶ λύεται ὁ θλεθρος αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμοιοῖα ὑμῶν τῆς πίστεως»<sup>19</sup>.

Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διὰ τὸν Ἰγνάτιον, μὲ τὴν ἀποστολὴν ἀντιπροσωπειῶν των διὰ νὰ τὸν συναντήσουν κατὰ τὴν διέλευσίν του ἐκ Σμύρνης, καθ' ὁδὸν πρὸς τὴν Ρώμην διὰ τὸ μαρτύριον, ὡς καὶ τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τοῦ Ἰγνατίου διὰ τὰς Ἐκκλησίας αὐτάς, τὸ ὁποῖον ἐξεδήλωσε μὲ τὴν ἐπικοινωνίαν δι' ἐπιστολῶν μαζί των, παρακαλῶν καὶ παραινῶν αὐτάς εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἐνότητος ἀπετέλει συνείδησιν τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς κοινοτικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως καὶ τὸ κυριώτερον μέλημα τῶν ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἐπισκόπων. Συνεπῶς ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζεται, πλὴν τῆς συμπνοίας τῶν μελῶν αὐτῆς, ἐξ Ἰσου ἰσχυρῶς καὶ διὰ τοῦ συνδέσμου τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας. Μολονότι ἐκάστη τοπικὴ Ἐκκλησία, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν διακυβέρνησιν τοῦ ἐπισκόπου, εἶναι αὐτοτελής καὶ ἴση πρὸς τὰς ἄλλας, εὐρίσκειται εἰς στενὰς σχέσεις πρὸς ταύτας, καὶ ἅπασαι ὁμοῦ ἀποτελοῦν τὴν μίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ὡς αὐτὸς πρῶτος ὠνόμασε αὐτὴν<sup>20</sup>.

Ἐπίσημος, ἐπίσκοπος Λουγδούνων, τῆς σημερινῆς πόλεως Λυὸν τῆς Γαλλίας, καὶ ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς, ὁ ὁποῖος ἤκμασε κατὰ τὸ δευτέρου ἡμισιοῦ τοῦ δευτέρου αἰῶνος καὶ ὁ ὁποῖος διεκρίθη μὲ τὴν συγγραφικὴν του δραστηριότητα κατὰ τῶν αἵρετικῶν καὶ τῶν Γνωστικῶν, θεωρεῖ τὴν ὑ-

πάρχουσαν ἐνότητα περὶ τὴν πίστιν, τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, ὡς παραδοσιακὴν, ποῦ ἀνάγεται εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ μετεδόθη διὰ τῶν διαδόχων αὐτῶν εἰς τὴν Μίαν καὶ ἀδιαίρετον Ἐκκλησίαν. Εἰς τὸ σπουδαῖον καὶ λίαν ἐμπεριστατωμένον ἀντιαιρετικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα «*Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως*»<sup>21</sup>, ἀντικρούων τὰς διδασκαλίας τῶν Γνωστικῶν, στιγματίζει καὶ ἀναιρεῖ αὐτάς καὶ τὰς χαρακτηρίζει ὡς ξένας πρὸς τὴν μίαν ὀρθόδοξον πίστιν, ἡ ὁποία διαφυλάσσεται ὑπὸ τῆς διεσπαρμένης ἀνὰ τὸν κόσμον Μιᾶς Ἐκκλησίας, καὶ κηρύσσεται καὶ διδάσκεται ὑπ' αὐτῆς ἐν ἐνὶ στόματι. «Ἡ μὲν γὰρ Ἐκκλησία, καίπερ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕως περάτων τῆς γῆς διεσπαρμένη, παρὰ δὲ τῶν Ἀποστόλων, καὶ τῶν ἐκείνων μαθητῶν παραλαβοῦσα τὴν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, ... πίστιν· καὶ εἰς ἓνα Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν σαρκωθέντα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας· καὶ εἰς Πνεῦμα ἅγιον, ... Τοῦτο τὸ κήρυγμα παρειληφύια, καὶ ταύτην τὴν πίστιν, ὡς προέφαμεν, ἡ Ἐκκλησία καίπερ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει, ὡς ἓνα οἶκον οἰκοῦσα· καὶ ὁμοίως πιστεύει τούτοις, ὡς μίαν ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν, καὶ συμφῶνως ταῦτα κηρύσσει, καὶ διδάσκει, καὶ παραδίδωσιν, ὡς ἐν στόμα κεκτημένη»<sup>22</sup>.

Ἡ ὑπάρχουσα διαφορὰ γλώσσης μεταξὺ τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον διεσπαρμένων κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν ὄχι μόνον δὲν ἐμποδίζει τὴν διατήρησιν τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς παραδόσεως περὶ τὴν πίστιν τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξουδετερώνεται ἀπὸ τὴν δυνάμιν τῆς.

«Καὶ γὰρ αἱ κατὰ κόσμον διάλεκτοι ἀνόμοιοι, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς παραδόσεως μία καὶ ἡ αὐτὴ. Καὶ οὔτε αἱ ἐν Γερμανίαις ἰδρυμέναι Ἐκκλησίαι ἄλλως πεπιστεύασιν, ἢ ἄλλως παραδιδόσιν, οὔτε ἐν ταῖς Ἰβηρίαις, οὔτε ἐν Κελτοῖς, οὔτε κατὰ τὰς ἀνατολάς, οὔτε ἐν Αἰγύπτῳ, οὔτε ἐν Λιβύῃ, οὔτε αἱ κατὰ μέσα τοῦ κόσμου ἰδρυμέναι· ἀλλ' ὡσπερ ὁ ἥλιος, τὸ κτίσμα τοῦ Θεοῦ, ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ εἰς καὶ ὁ αὐτός· οὕτω καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας πανταχῆ φαίνει καὶ φωτίζει πάντας ἀνθρώπους τοὺς βουλομένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. Καὶ οὔτε ὁ πᾶν δυνατὸς ἐν λόγῳ τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις προεστώτων, ἕτερα τούτων ἐρεῖ (οὐδεὶς γὰρ ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον), οὔτε ὁ ἀσθενὴς ἐν τῷ λόγῳ ἐλαττώσει τὴν παράδοσιν. Μιᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς πί-

18. ΒΕΠΕΣ, 2, 277, IV, 33-37.

19. Ἐνθ. ἀν. 2, 266, XIII, 41-44.

20. Παναγιώτου Κ. Χρήστου, Θεολογικά Μελετήματα, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 228, 229.

21. ΒΕΠΕΣ, 5, σελ. 93-171.

22. Ἐνθ. ἀν. 115, X, 15-20, 35-116, 1-2.

στεως οὐσης, οὕτε ὁ πολλὸν περὶ αὐτῆς δυνάμενος εἰπεῖν, ἐπλεόνασεν, οὕτε ὁ τὸ δλίγον, ἠλαττόνησε»<sup>23</sup>.

Ἡ ἐνόητος τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε τὸ μέλημα τοῦ Εἰρηναίου καὶ ὡς συγγραφῆς καὶ ὡς ἐπισκόπου κατὰ τὴν ἐξάσκησιν τῶν ποιμαντορικῶν αὐτοῦ καθηκόντων ὑπὸ τὴν στενήν καὶ εὐρυτέραν αὐτῶν ἐννοίαν, ὡς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν σθεναρὰν ἀντίδρασιν τοῦ κατὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Πάπα Βίκτωρος Α' (189-198) ν' ἀποκηρύξη τὰς Ἐκκλησίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας «ὡς ἄν ἑτεροδοξούσας» καὶ νὰ διακόψῃ τὴν μετ' αὐτῶν κοινωνίαν, διότι ἐώρταζον τὸ Πάσχα κατὰ τὴν 14ην τοῦ μηνὸς Νισὰν μετὰ τῶν Ἰουδαίων. Εἰς ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν Πάπαν, τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ἐξ ὀνόματος καὶ τῶν λοιπῶν ἐν Γαλλίᾳ ὑπ' αὐτὸν εὐρισκομένων ἐπισκόπων, συνίστα εἰς αὐτὸν ν' ἀποφύγῃ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀποκοπὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκείνων ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἡ συνήθεια τὴν ὁποίαν τηροῦν προέρχεται ἀπὸ σεβασμῶν εἰς ἀρχαίαν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν. «ὁ μὲν τῆς Ρωμαίων προεστῶς Βίκτωρ ἄθρῶς τῆς Ἀσίας πάσης ἅμα ταῖς ὁμόροις ἐκκλησίαις τὰς παροικίας ἀποτέμνει, ὡς ἄν ἑτεροδοξούσας, τῆς κοινῆς ἐνώσεως πειράται, καὶ στηλιτεύει γε διὰ γραμμάτων ἀκοινωνήτους πάντας ὕρδην τοὺς ἐκείσε ἀνακηρύττων ἀδελφούς· ἀλλ' οὐ πᾶσι τε τοῖς ἐπισκόποις ταῦτ' ἠρέσκετο. ἀντιπαρακελεύονται δὴτα αὐτῷ τὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς πρὸς τοὺς πλησίον ἐνώσεώς τε καὶ ἀγάπης φρονεῖν, φέρονται δὲ καὶ αἱ τούτων φωναὶ πληκτικώτερον καθαπτομένων τοῦ Βίκτωρος· ἐν οἷς καὶ ὁ Εἰρηναῖος ἐκ προσώπου ὧν ἠγεῖτο κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφῶν ἐπιστεῖλας, παρίσταται μὲν τῷ δεῖν ἐν μόνῃ τῇ τῆς Κυριακῆς ἡμέρᾳ τὸ τῆς τοῦ κυρίου ἀναστάσεως ἐπιτελεῖσθαι μυστήριον, τῷ γε μὴν Βίκτωρι προσηκόντως, ὡς μὴ ἀποκόπτοι ὄλας ἐκκλησίας θεοῦ ἀρχαίου ἔθους παράδοσιν ἐπιτηρούσας...»<sup>24</sup>.

Ἦγενθύμιζε δὲ ὁ Εἰρηναῖος εἰς τὸν Βίκτωρα ὅτι αἱ ὑφιστάμεναι εἰς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ποικιλία καὶ διαφοραὶ εἰς τὰς κατὰ τόπους Ἐκκλησίας δὲν διαφοροποιοῦν τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας οὕτε καὶ ζημιοῦν τὴν ἐνόητά της. Ἄλλωστε εἶναι γεγονὸς ὅτι τόσον διὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα ὅσον καὶ διὰ τὸ θέμα τῆς πρὸ αὐτοῦ νηστείας ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν ποικιλία ἐν τῇ πράξει τῆς Ἐκκλησίας, πολλοὶ δὲ ἰσχύουσαι ἤδη συνήθειαι ἐπεκράτησαν ἀργότερον. Αἱ ποικιλίαι ὁμως αὐταὶ δὲν ἠμπόδισαν τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἡ δὲ διαφωνία

τῆς νηστείας ἐκδηλώνει τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως. «Οὐδὲ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εἶδους αὐτοῦ τῆς νηστείας. οἱ μὲν γὰρ οἶονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας· οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερινὰς τε καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσιν τὴν ἡμέραν αὐτῶν. καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία τῶν ἐπιτηρούντων οὐ νῦν ἐφ' ἡμῶν γεγонуῖα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν, τῶν παρὰ τὸ ἀκριβές, ὡς εἰκός, κρατούντων τὴν καθ' ἀπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεποικιότων, καὶ οὐδὲν ἔλαττον πάντες οὗτοι εἰρήνευσάν τε καὶ εἰρηνεύομεν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησιν»<sup>25</sup>.

Πρὸς ἐπίρρωσιν δὲ τῆς ἀπόψεως αὐτοῦ ὁ Εἰρηναῖος ἐπικαλεῖται τὴν περίπτωσιν τῆς διαφωνίας κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ περὶ τὸ 155, ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα, μετὰ τὸν Πάπα Ἀνικήτου καὶ τοῦ ἐπισκόπου Σμύρνης Πολυκάρπου, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ὁ Πολύκαρπος μετέβη εἰς Ρώμην πρὸς ἐξεύρεσιν λύσεως καὶ ἄρσεως τῆς μεταξύ των διαφωνίας. Ἐπειδὴ ἀμφοτέροι ὑπεστήριζον τὴν ἐξ ἀρχαίας παραδόσεως παραλαβὴν ἕκαστος τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα, συνεφώνησαν νὰ διατηρήσωσι αὐτὴν τὴν παράδοσιν, καὶ ἀφοῦ ἐτέλεσαν τὴν θείαν εὐχαριστίαν ἀπεχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων εἰρηνικῶς καὶ οὕτως ἡ εἰρήνη ἐπεκράτησεν εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν. «Τοῦ μακαρίου Πολυκάρπου ἐπιδημήσαντος τῇ Ρώμῃ ἐπὶ Ἀνικήτου καὶ περὶ ἄλλων τινῶν μικρὰ σχόντες πρὸς ἀλλήλους, εὐθὺς εἰρήνευσαν, περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου μὴ φιλεριστήσαντες εἰς ἑαυτούς. οὕτε γὰρ ὁ Ἀνίκητος τὸν Πολύκαρπον πείσαι ἐδύνατο μὴ τηρεῖν, ἅτε μετὰ Ἰωάννου τοῦ μαθητοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων οἷς συνδιέτριψεν, ἀεὶ τετηρηκότα, οὕτε μὴν ὁ Πολύκαρπος τὸν Ἀνίκητον ἐπεισεν τηρεῖν, λέγοντα τὴν συνήθειαν τῶν πρὸ αὐτοῦ πρεσβυτέρων ὀφείλειν κατέχειν. καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐκοινώνησαν ἑαυτοῖς, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἀνίκητος τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ, κατ' ἐντροπὴν δηλονότι, καὶ μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπηλλάγησαν, πάσης τῆς ἐκκλησίας εἰρήνην ἐχόντων, καὶ τῶν τηρούντων καὶ τῶν μὴ τηρούντων»<sup>26</sup>.

Ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας, ἡ εὐγενὴς αὐτῆ μορφῆ καὶ ἐξέχουσα φυσιογνωμία τόσον τῆς Ἐκ-

23. Αὐτόθι, 116, 2-14.

24. *Εὐσεβίου*, Ἐκκλ. Ἱστορ. Ε', 24, 9-12. ΒΕΠΕΣ, 19, 343, 5-18.

25. Αὐτόθι, 12-14, ΒΕΠΕΣ, 19, 343, 19-28.

26. Αὐτόθι, 16-18, ΒΕΠΕΣ, 19, 344, 1-11.

κλησίας Ἀλεξανδρείας ὅσον καὶ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἐπισκοπικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν καὶ τοὺς ἀγῶνας του διὰ τὴν εἰρήνευσιν αὐτῆς καὶ τὴν διατήρησιν τῆς ἐνότητός της, εἰς τὰς ἐπιστολάς αὐτοῦ τονίζει ἰδιαίτερος τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἐξαίρει τὴν σημασίαν της καὶ συνιστᾷ τὴν ἀποφυγὴν δημιουργίας σχισμάτων καὶ διαιρέσεων εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν Ρώμῃ πρεσβύτερον Νοουατιανὸν (251), ὁ ὁποῖος ἀπεσχίσθη τῆς Ἐκκλησίας ἐπειδὴ διεφώνησε μὲ τὸν Πάπαν τῆς Ρώμης Κορνῆλιον, ποῦ ἀπεδέχετο εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας τοὺς πεπτωκότας, αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἔθυσαν εἰς τὰ εἰδῶλα κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου, τὸν παρακαλεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτὴν μαζί μὲ τοὺς ὀπαδοὺς καὶ ὑποστηρικτάς του καὶ νὰ ἀποφύγῃ μὲ κάθε θυσίαν τὴν δημιουργίαν σχίσματος χάριν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. «Διονύσιος Νοουατιανῶ ἀδελφῶ χαίρειν. εἰ ἄκων, ὡς φῆς, ἤχθῃς, δεῖξεις ἀναχωρήσας ἐκῶν. ἔδει μὲν γὰρ καὶ πᾶν ὅτι οὖν παθεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ διακόψαι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἦν οὐκ ἄδοξοτέρα τῆς ἔνεκεν τοῦ μὴ εἰδωλολατῆσαι γινομένης ἢ ἔνεκεν τοῦ μὴ σχίσαι μαρτυρία, κατ' ἐμὲ δὲ καὶ μείζων... καὶ νῦν δὲ εἰ πείσαις ἢ βιάσαιο τοὺς ἀδελφοὺς εἰς ὁμόνοιαν ἔλθειν, μείζων ἔσται σοι τοῦ σφάλματος τὸ κατόρθωμα, καὶ τὸ μὲν οὐ λογισθήσεται, τὸ δὲ ἐπαινεθήσεται»<sup>27</sup>.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν δὲ αὐτοῦ πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης Στέφανον (253) διαμαρτύρεται διὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Πάπα νὰ διακόψῃ τὰς σχέσεις του μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐπειδὴ σύμφωνα μὲ παλαιὰν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἐπανεβάπτιζον τοὺς ἐξ αἱρέσεων προσερχομένους. Ἐζήτει δὲ ἀπὸ αὐτὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ τὴν πρᾶξιν τῶν μικρασιατικῶν Ἐκκλησιῶν. «Τούτῳ (Στεφάνῳ) τὴν πρώτην ὁ Διονύσιος τῶν περὶ βαπτίσματος ἐπιστολῶν διατυπῶνται, ζητήματος οὐ μικροῦ τῆνικαδε ἀνακινήθεις, εἰ δέοι τοὺς ἐξ οἴας δ' οὖν αἱρέσεως ἐπιστρέφοντας διὰ λουτροῦ καθαίρειν. παλαιοῦ γέ τοι κεκρατηκότος ἔθους ἐπὶ τῶν τοιούτων μόνῃ χρῆσθαι τῇ διὰ χειρῶν ἐπιθέσεως εὐχῇ, πρῶτος τῶν τότε Κυπριανὸς τῆς Καρχηδόνα παροικίας ποιμὴν, οὐδ' ἄλλως ἢ διὰ λουτροῦ πρότερον τῆς πλάνης ἀποκαθηραμένους προσιεσθαι δεῖν ἤγειτο. ἀλλ' ὁ γε Στέφανος μὴ δεῖν τι νεώτερον παρὰ τὴν κρατήσασαν ἀρχῆθεν παράδοσιν ἐπικαινοτομεῖν οἰόμενος, ἐπὶ

τούτῳ διηγνάκτει· πλεῖστα δὲ οὖν αὐτῷ περὶ τούτου διὰ γραμμάτων ὁ Διονύσιος ὁμιλήσας, ... γράφει δὲ ὥδε... περὶ τοῦ Στεφάνου λέγων ταῦτα: "ἐπεστάλκει μὲν οὖν πρότερον καὶ περὶ Ἐλένου καὶ περὶ Φιρμιλιανοῦ καὶ πάντων τῶν τε ἀπὸ Κιλικίας καὶ Καππαδοκίας καὶ δήλον ὅτι Γαλατίας καὶ πάντων τῶν ἐξῆς ὁμορῶντων ἔθνων, ὡς οὐδὲ ἐκείνοις κοινωτήτων διὰ τὴν αὐτὴν ταύτην αἰτίαν, ἐπειδὴ τοὺς αἰρετικούς, φησὶν, ἀναβαπτίζουσιν. καὶ σκόπει τὸ μέγεθος τοῦ πράγματος. ὄντως γὰρ δόγματα περὶ τούτου γέγονεν ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν ἐπισκόπων συνόδοις, ὡς πυθάνομαι, ὥστε τοὺς προσιόντας ἀπὸ αἱρέσεων προκατηγθέντας εἶτα ἀπολούεσθαι καὶ ἀνακαθαίρεσθαι τὸν τῆς παλαιᾶς καὶ ἀκαθάρτου ζύμης ρύπον. καὶ περὶ τούτων αὐτοῦ πάντων δεόμενος ἐπέστειλα"»<sup>28</sup>. Αἱ δύο αὐταὶ περιπτώσεις ἀποτελοῦν ἀπὸ δείγματα τῆς μεγάλης σημασίας τὴν ὁποῖαν ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ὁ κατ' ἐξοχὴν εἰρηνοποιὸς οὗτος ἐπίσκοπος καὶ πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Κυπριανὸς, ἐπίσκοπος τῆς Καρχηδόνας, ἐν Ἀφρικῇ, ὑπῆρξεν ἐφάμιλλος πρὸς τὸν Διονύσιον Ἀλεξανδρείας, ὡς πρὸς τὸ ἦθος, τὸν ἡπιοὺν χαρακτῆρα καὶ τὴν εὐγενῆ χριστιανικὴν ψυχὴν. Τὸ ποιμαντορικὸν αὐτοῦ ἔργον ἀλλὰ καὶ τὸ συγγραφικὸν ἦσαν ἕνας συνεχῆς καὶ σκληρὸς ἀγὼν ὑπὲρ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐπικρατήσεως καὶ ἐπιβιώσεως αὐτῆς καὶ τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας ἐν αὐτῇ, κατὰ τῶν ἀποφάσεων καὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν στάσεων ἐκείνων ἐκ τοῦ κλήρου, καὶ ἰδίως τῶν ἐπισκόπων καὶ τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης Στεφάνου, οἱ ὁποῖοι ὠδήγουν τὴν Ἐκκλησίαν εἰς διαιρέσιν καὶ σχίσματα.

Τὸ συγγραφικὸν αὐτοῦ ἔργον εἰς τὸ σύνολόν του ἀφορᾷ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐκθεσιν τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ διαφόρων θεμάτων ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ἤδη καταχωρωμένοι ἐκ παραδόσεως διδασκαλίαι εἰς τὰς κατὰ τόπους ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς Ἐκκλησίας, πρὸς τὰς ὁποίας ὁ σεβασμὸς τοῦ ἤτο ἀπόλυτος. Εἰς τὴν κορυφὴν τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ εὐρίσκεται τὸ «De catholicae ecclesiae unitate»<sup>29</sup> (Περὶ τῆς ἐνότητος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας), τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου ἀποδεικνύει σαφῶς ὅτι κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα ἦτο πλέον θεμελιωμένη ἢ παράδοσις ἐν τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ, ὅτι αὕτη εἶναι Μία, καθολικὴ, ἡνωμένη μὲ τὴν κοινὴν αὐτῆς πίστιν, ποῦ ὁμολογοῦν καὶ διακηρύσσουσιν ἁ-

28. Ἐνθ. ἀν. Ζ', II—V, 4-6, ΒΕΠΕΣ, 20, 13, 5-19, 34, σ. 14, 1-7.

29. Maurice Bévenot, S.J. Cyprian, Oxford Early Christian Texts, Oxford 1971, p. 56-99.

27. Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστορ. ΣΤ', 45, ΒΕΠΕΣ, 19, 383, 13-21.

πασαι αἱ κατὰ τόπους καὶ περιοχὰς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως Ἐκκλησίαι, καὶ ὅτι ἡ Μία αὕτη καθολικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἡ μόνη πού παρέχει τὴν σωτηρίαν. «Ecclesia una est, quae in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur, quomodo solis multi radii sed lumen unum, et rami arboris multi sed robur unum tenaci radice fundatum, et cum de fonte uno rivi plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiae largitate, unitas tamen servatur in origine. Avelle radium solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit; ab arbore frange ramum, fructus germinare non poterit; a fonte praecide rivum, praecisus arescit. Sic et ecclesia Domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit: unum tamen lumen est quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur. Ramos suos in universam terram copia ubertatis extendit, profluentes largiter rivos latius pandit: unum tamen caput est et origo una et una mater fecunditatis successibus copiosa: illius fetu nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu eius animamur.

»...Quisque ab ecclesia segregatus adulterae iungitur, a promissis ecclesiae separatur, nec perveniet ad Christi praemia qui relinquit ecclesiam Christi: Alienus est, profanus est, hostis est. Habere non potest Deum patrem qui ecclesiam non habet matrem... Dicit Dominus: Ego et Pater unum sumus (Io. 10, 30). Et iterum de Patre et Filio et Spiritu Sancto scriptum est: Et tres unum sunt (I Io. 5, 7). Et quisquam credit hanc unitatem de divina firmitate venientem, sacramentis caelestibus cohaerentem, scindi in ecclesia posse et voluntatum confidentium divirtio separari? Hanc unitatem qui non tenet, non tenet Dei legem, non tenet Patris et Filii fidem, vitam non tenet et salutem»<sup>30</sup>.

«...Unus Deus est et Christus unus, et una ecclesia eius et fides una, et plebs in solidam corporis unitatem concordiae glutino copulata. Scindi unitas non potest nec corpus unum discidio compaginis separari...»<sup>31</sup>.

«Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία, καίτοι αὕτη ἔχει ἐξάπλωθῆ καὶ ἀναπτυχθῆ εὐρύτερα εἰς πλῆθος Ἐκκλησιῶν, ἀξανομένη συνεχῶς ἐν εὐφορίᾳ. Ὅπως ἀκριβῶς αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου αἱ ὁποῖαι εἶναι πολλαὶ ἐν τούτοις ὁμως τὸ φῶς τους εἶναι ἓνα, καὶ οἱ κλάδοι τῶν δένδρων πού εἶναι πολλοὶ ἐνῶ ἡ ρίζα ἀπὸ τὴν ὁποῖαν πηγάζει ἡ δύναμις των εἶναι μία, καὶ οἱ ποταμοὶ πού ρέουν ἀπὸ τὴν αὐτὴν πηγὴν καὶ ἡ πολλαπλότης των φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀναβλυζόντων ὑδάτων, διατηροῦν τὴν ἐνότητά των εἰς

τὴν πηγὴν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ρέουν, οὕτως ἔχει καὶ ἡ σχέσις τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ πλῆθος τῶν Ἐκκλησιῶν (ἦτοι τῆς ἐνότητός των διαφυλασσομένης καὶ ἐξαρτωμένης πάντοτε ἐκ τῆς πηγῆς αὐτῶν, ὡς τῶν ἀκτῖνων ἀπὸ τὸν ἥλιον, τῶν κλάδων ἀπὸ τὴν ρίζαν καὶ τῶν ποταμῶν ἀπὸ τὴν πηγὴν). Ἀπόκοψε μίαν ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἡ ἐνότης της δὲν ἐπιτρέπει τὴν διαιρέσιν τοῦ φωτός. Ἀπόσπασε ἓνα κλάδον τοῦ δένδρου, δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ βλαστήσῃ ἐκ νέου. Φράξῃ ἓνα ποταμὸν ἀπὸ τὴν πηγὴν του, τότε αὐτὸς θὰ ἀποξηρανθῇ. Οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία λάμπουσα μὲ τὸ φῶς τοῦ Κυρίου χέει τὰς ἀκτῖνας της ἀνὰ τὸν κόσμον, δὲν παύει δὲ νὰ ἀποτελῇ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ φῶς πού διαχέεται πανταχοῦ χωρὶς νὰ παραβλάπτῃ καὶ χωρὶς νὰ διαιρῇ τὴν ἐνότητα τοῦ σώματος. Μὲ τὴν πλουσίαν καρποφορίαν της ἐπεκτείνει τοὺς κλάδους της ἀνὰ τὸν κόσμον καὶ ἐκχέει ἐν ἀφθονίᾳ τοὺς ποταμοὺς αὐτῆς. Εἶναι δὲ μία κεφαλὴ, μία πηγὴ, μία μητέρα. Ἐκ τῆς μήτρας αὐτῆς γεννώμεθα, ἐκ τοῦ γάλακτός της τρεφόμεθα καὶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός της ζωοποιούμεθα.

»...Ὅποιος ἐγκαταλείπει τὴν Ἐκκλησίαν καὶ προσκολλᾶται εἰς μίαν μοιχαλίδα, ἀποκόπτει ἑαυτὸν ἀπὸ τὰς ἐπαγγελίας της. Ὅποιος ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, δὲν δικαιούται τῶν ἀνταμοιβῶν τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς εἶναι ξένος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, εἶναι ἐχθρὸς καὶ πολέμιός της. Δὲν δύνασαι νὰ ἐχῆς τὸν Θεὸν ὡς Πατέρα παρὰ μόνον ἐὰν ἐχῆς τὴν Ἐκκλησίαν ὡς μητέρα... Ὁ Κύριος λέγει: “Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμέν” (Ἰωάνν. 10, 30) καὶ πάλιν περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γέγραπται: “καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσίν” (Ἰ Ἰωάνν. 5, 7). Δύναται κανεὶς νὰ πιστεύσῃ ὅτι αὐτὴ ἡ ἐνότης, ἡ ὁποῖα πηγάζει ἀπὸ τὸ ἀμετάβλητον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐμπερικλείεται εἰς τὰ ἐπουράνια μυστήρια, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διασπασθῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ νὰ διαιρεθῇ (διαμελισθῇ) μὲ τὴν σύγκρουσιν διαφόρων βουλήσεων; Αὐτὸς ὁ ὁποῖος δὲν διαφυλάττει αὐτὴν τὴν ἐνότητα (τῆς Ἐκκλησίας), δὲν διαφυλάττει καὶ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, δὲν διαφυλάττει τὴν πίστιν εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ἀποκόπτει ἑαυτὸν ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ (ἔχει χάσει) τὴν σωτηρίαν».

«Ἐνας Θεὸς ὑπάρχει, ἓνας Χριστὸς, μία εἶναι ἡ Ἐκκλησία Του, μία εἶναι ἡ πίστις, ἓνας μόνος λαὸς τῶν πιστῶν ὑπάρχει, συνδεδεμένων διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς ὁμονοίας εἰς μίαν στερεὰν ἐνότητα ἐνδὸς σώματος. Ἡ ἐνότης αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ διασπασθῇ, οὕτε καὶ τὸ ἓνα σῶμα νὰ διαιρεθῇ μὲ ὁποιαδήποτε θραύσιν τῆς οἰκοδομῆς του».

30. Αὐτόθι, σελ. 64, 5. 12-27.

31. Αὐτόθι, σελ. 94, 23. 19-22.

Ὁ Φιρμιλιανός, ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ποὺ ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὴν διαφύλαξιν τῆς ἐνότητος αὐτῆς. Ὑπῆρξε συναγωνιστὴς τοῦ ἱεροῦ Κυπριανοῦ καὶ συμπαραστάτης αὐτοῦ εἰς τὴν διαμάχην του μετὰ τοῦ Πάπα Στεφάνου. Διεπνέετο δὲ ἀπὸ τὰς αὐτὰς ὡς καὶ ὁ Κυπριανὸς ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις καὶ τὸν αὐτὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Κυπριανόν, ὁ ὁποῖος ἐζήτησε τὴν βοήθειάν του εἰς τὴν διένεξιν μετὰ τοῦ Πάπα Ρώμης Στεφάνου, διεμαρτύρητο διὰ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ τελευταίου πρὸς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὴν ἀπειλήν του νὰ διακόψῃ τὰς μετ' αὐτῶν σχέσεις καὶ τὴν κοινωνίαν, ἐπειδὴ ἐβάπτιζον τοὺς ἐξ αἰρέσεων προσερχομένους, τηροῦντες ἀρχαίαν παράδοσιν. Ἐκαυτηρίαζε δὲ τὰς πράξεις καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ τὸν κατήγγελλεν ὡς ὑπαίτιον καὶ δημιουργὸν τῶν ἐρίδων ποὺ ἐτάρασσαν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὡς σχισματικόν.

«Haec apostoli mandata et monita salutaria (scil. Ephes. 4, 1-6), quam diligenter Stephanus implevit, humilitatem sensus et lenitatem primo in loco servans. Quid enim humiliter aut lenius quam cum tot episcopis per totum mundum dissensisse, pacem cum singulis vario discordiae genere rumpentem, modo cum orientalibus, quod nec vos latere confidimus, modo vobiscum, qui in meridie estis»<sup>32</sup>.

«...excidisti enim te ipsum, nolli te fallere. si quidem ille est vere schismaticus, qui se a communione ecclesisticae unitatis apostatam fecerit. Dum enim putas omnes a te abstinere posse, solum te ab omnibus abstinuisti»<sup>33</sup>.

«Πόσον ἐπιμελῶς ὁ Στέφανος ἐκτελεῖ ταῦτα τὰς σωτηριῶδεις νοθεσίας καὶ ἐντολὰς τοῦ Ἀποστόλου (ἦτοι τὸ Ἐφεσ. 4, 1-6), πλήρης ταπεινοφροσύνης καὶ πρὸ πάντων δεικνύων πραότητα. Διότι ὑπάρχει ταπεινοφρονέστερον καὶ πραύτερον ἀπὸ τοῦ νὰ διαφωνήσῃ μετὰ τοσοῦτων ἐπισκόπων ὅλου τοῦ κόσμου, νὰ διαταράξῃ τὴν εἰρήνην μόνον ἐξ ἀφορμῆς διαφόρων λόγων φιλονικίας, ποτὲ μὲν μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν, ὅπερ ἐλπίζομεν νὰ μὴ διαφεύγῃ ὑμᾶς, ποτὲ δὲ μεθ' ὑμῶν, οἵτινες εὕρισκεσθε ἐν τῇ μεσημβρίᾳ».

«Ἀπέκοψας λοιπὸν ἑαυτόν, μὴ ἐξαπάτα σεαυτόν. Σχισματικὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐγένετο ἄ-

ποστάτης τῆς ὁμονοούσης ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Φρονεῖς ὅτι δύνασαι νὰ ἀποκόψῃς ἀπαντας τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, ἀπέκοψας σὲ (ἑαυτὸν) μόνον ἐξ ὄλων».

Τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Φιρμιλιανοῦ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ποικιλία εἰς συνθηεῖας εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν δὲν διήρει οὔτε καὶ ἐβλαπτε τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον αἱ συνθήεῖαι αὐταὶ ἐβασίζοντο ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως. Πᾶσα δὲ αὐταρχικὴ ἐπιβολὴ ἀπόψεων ἢ παραδόσεων τῆς μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς ἄλλης ἐδημιούργει καὶ τὴν ἀντίδρασιν καὶ τὰς διαιρέσεις καὶ τὰ σχίσματα, διὸ καὶ ἐθεωρεῖτο ἀπόβλητος καὶ ἀπαράδεκτος, ὡς ἀντιβαίνουσα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν.

Ὁ ἐπιδεικνυόμενος σεβασμὸς πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ ἐξῆς, κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, πρὸς τὴν πίστιν αὐτῆς καὶ τὴν ἐνότητά της συνεχίζεται καὶ ἐπαυξάνεται, καθιστάμενος ἀγραφὸν σχεδὸν δόγμα, κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα, διὰ τοὺς μεγάλους Πατέρας καὶ Διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἤκμασαν κατ' αὐτόν, καὶ ἰδίως διὰ τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον, τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ τὸν Μέγαν Βασίλειον, τὸν ἐπίσκοπον τῆς Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, τῶν ὁποίων ἢ προσφορὰ εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ διατύπωσιν τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν δύο πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων εἶναι ἀναμφιβόλως ἀνεκτίμητος. Τόσον κατὰ τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ταραχώδους ποιμαντορικοῦ αὐτῶν ἔργου, ὅσον καὶ εἰς τὸ συγγραφικὸν αὐτῶν ἔργον, ἠγωνίσθησαν σθεναρῶς, δυναμικῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς διδασκαλίας ταύτης καὶ διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος εἰς τὴν Ἐγκύκλιον Ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς συλλειτουργοὺς ἐπισκόπους τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, τὴν ὁποίαν ἀπέστειλε κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἐκθρόνισιν ἀπὸ τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ τὴν ἐξορίαν του, περιγράφων τὰ τοῦ διωγμοῦ τοῦ πληρώματος τῆς ἐπισκοπῆς του καὶ τὰ δεινὰ ποὺ ὑπέστη ἀπὸ τοὺς ἀρειανούς, τοὺς ἐθνικοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους, κάμνει Ἐκκλησίαν εἰς πάντας νὰ σπεύσουν νὰ περισώσουν τὴν παραδεδομένην ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας πίστιν αὐτῆς καὶ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας: «κινήθητε δὴ οὖν καὶ ὑμεῖς, παρακαλῶ, μὴ ὡς ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑμῶν ἀδικηθέντων καὶ ἕκαστος ὡς αὐτὸς παθὼν βοηθησάτω, ἵνα μὴ δι' ὀλίγου οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες

32. Cyprian ep. 75, 25. CSEL. III, II, 826 (Hartel).

33. Αὐτόθι, Ἐπ. 75, 24. CSEL. III, II, 825.

καὶ ἡ τῆς ἐκκλησίας πίστις παραφθαρῆ. κινδυνεύει γὰρ ἀμφοτέρω, ἐὰν μὴ ταχέως ὁ Θεὸς δι' ὑμῶν τὰ πλημμεληθέντα διορθώσῃται καὶ ἐκδικίας ἡ ἐκκλησία τύχῃ. οὐ γὰρ νῦν κανόνες καὶ τύποι ταῖς ἐκκλησίαις ἐδόθησαν, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων ἡμῶν καλῶς καὶ βεβαίως παρεδόθησαν. οὐδὲ νῦν ἡ πίστις ἤρξατο, ἀλλ' ἐκ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν μαθητῶν εἰς ἡμᾶς διαβέβηκεν. Ἰν' οὖν μὴ τὰ ἐξ ἀρχαίων μέχρις ἡμῶν τηρηθέντα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐν ταῖς νῦν ἡμέραις παραπύλῃται καὶ τὰ πιστευθέντα ἡμῖν ζητηθῆ παρ' ἡμῶν, κινήθητε, ἀδελφοί, ὡς «οἰκονόμοι μυστηρίων θεοῦ» (Α' Κορ. 4, 1), τυγχάνοντες καὶ ταῦτα ὑφ' ἐτέρων ἀρπαζόμενα θεωροῦντες»<sup>34</sup>.

Ὁ Μέγας Βασίλειος εἰς τὴν Ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας, ἀφοῦ ἐκφράζει τὴν συμπάθειαν αὐτοῦ πρὸς ὅλο το πλῆρωμά της διὰ τὰ δεινὰ πού ὑφίσταται ἀπὸ τὴν μανίαν τῶν πνευματομάχων, συνιστᾷ ἐμμονὴν πάσῃ θυσίᾳ εἰς τὴν πίστιν τῶν ἁγίων Πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων.

«...ὁ δοκιμάζων ἡμῶν τὰς καρδίας διὰ μακρᾶς καὶ παρατεταμένης τῆς δοκιμασίας βούλεται ἡμᾶς τῆς δικαιοσύνης στεφανίτας ἀποδειχθῆναι. Μόνον ἀνένδοτον φυλασσεσθῶ τὸ φρόνημα ἡμῶν, ἄσειστον τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διατηρεῖσθαι, καὶ ἦξει ἐν τάχει ὁ ἀντιληψόμενος ἡμῶν ἡξει καὶ οὐ χρονιεῖ...

»Πίστιν δὲ ἡμεῖς οὔτε παρ' ἄλλων γραφομένην ἡμῖν νεωτέραν παραδεχόμεθα οὔτε αὐτοὶ τὰ τῆς ἡμετέρας διανοίας γεννήματα παραδιδόναι τολμῶμεν, ἵνα μὴ ἀνθρώπινα ποιήσωμεν τὰ τῆς εὐσεβείας ρήματα, ἀλλ' ἅπερ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων δεδιδάγμεθα ταῦτα τοῖς ἐρωτῶσιν ἡμᾶς διαγγέλλομεν. Ἔστι τοίνυν ἐκ πατέρων ἐμπολιτευομένη τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἡ γραφεῖσα παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων πίστις τῶν κατὰ τὴν Νικαίαν συνελθόντων ἡμῖν ἦν ἡγούμεθα μὲν διὰ στόματος εἶναι καὶ παρ' ὑμῖν, οὐ παραιτούμεθα δέ, ἵνα μὴ ὀκνοῦ ἐγκλημα ἀπενεγκώμεθα, καὶ αὐτὰ τὰ ρήματα ἐνημεῖναι τῷ γράμματι». Ἐνταῦθα παραθέτει τὰ ἄρθρα τῆς πίστεως εἰς τὸν Τριαδικὸν Θεὸν καὶ διακηρύσσει ὅτι πάντας τοὺς ἀρνούμενους ταύτην «ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία»<sup>35</sup>.

Εἰς τὴν Ἐπιστολὴν δ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ καὶ χειροτονίᾳ του εἰς ἐπίσκοπον, ἀφοῦ εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸν διότι ἔκρινεν αὐτὸν ἀξίον καὶ τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀ-

ξίωμα «ἀγαγὼν (αὐτὸν) εἰς τὰ μέσα τῆς Πισιδίας, ὥστε ἀνθρώπους ζωγρεῖν τῷ Κυρίῳ καὶ ἔλκειν ἀπὸ τοῦ βυθοῦ εἰς τὸ φῶς τοὺς ἐζωγρημένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα»<sup>36</sup>, συγχαίρει καὶ νουθετεῖ αὐτόν. Χαρακτηρίζει δὲ τὴν διακονίαν του ὡς ἐπισκόπου διακονίαν ὄχι μόνον τῆς λαοῦσης αὐτῷ ἐπισκοπῆς, ἀλλὰ ἀπάσης τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας. «Ἐπειδὴ δὲ εἰς λαὸς πάντες οἱ εἰς Χριστὸν ἡλικιώτες καὶ μία Ἐκκλησία νῦν οἱ Χριστοῦ, κἂν ἐκ διαφορῶν τόπων προσαγορεύηται, χαίρει καὶ ἡ πατρις καὶ εὐφραίνεται ταῖς τοῦ Κυρίου οἰκονομίαις καὶ οὐχ ἡγεῖται ἓνα ἄνδρα ἐξημιῶσθαι, ἀλλὰ δι' ἐνόου ἐκκλησίας ὅλας προσειληφέναι. Μόνον παρὰ σχοι ὁ Κύριος καὶ παρόντας ὄραν ἡμᾶς καὶ ἀπόντας ἀκούειν τὴν προκοπὴν σου, τὴν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ τὴν εὐταξίαν τῶν ἐκκλησιῶν»<sup>37</sup>.

\*\*\*

Ἡ σύντομος αὕτη ἀναδίφηση εἰς τὴν πατερικὴν διδασκαλίαν, πού ἐκπροσωπεῖ καὶ τὴν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, παρέχει εἰς ἡμᾶς τὴν μαρτυρίαν ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία καὶ ὅτι ἡ ἐνότης αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐνότητος τῆς πίστεως. Τὴν μαρτυρίαν δὲ ταύτην βασίζουσιν οἱ Πατέρες ἐπὶ τῆς Παραδόσεως τῆς ἀρχηγόνου Ἐκκλησίας, ἐκδηλοῦντες δι' ὅσων λέγουν καὶ ὑποστηρίζουν τὸν ἀπόλυτον καὶ ἀμετρον πρὸς τὴν Παράδοσιν ταύτην σεβασμόν.

Μὲ πρότυπον τὴν μαρτυρίαν τῶν Πατέρων περὶ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ περὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς Παραδόσεως, ἡ ὁποία κατοχυρώνει τὴν ἐνότητα ταύτην, δυνάμεθα, νομίζω, νὰ προβῶμεν εἰς τὴν θεώρησιν τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν σήμερον πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐνότητος των.

Τὸ φαινόμενον τῶν διαιρέσεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν ἦτο κάτι τὸ ἐντελῶς ξένον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μιᾶς Ἐκκλησίας καὶ πρὸ τοῦ ὀριστικοῦ σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, διαιρέσεις ἀπαντῶνται καὶ εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας καὶ ἰδίως κατὰ τὸν τέταρτον καὶ πέμπτον αἰῶνα, ὡς πληροφορούμεθα ἀπὸ τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀντέκρουσαν τὰς αἱρέσεις αἱ ὁποῖαι ἐδημιούργησαν τὰς διαιρέσεις.

Πλὴν τῶν Γνωστικῶν καὶ Ἰουδαϊζουσῶν αἱρέσεων, αἱ ὁποῖαι κατεπολεμήθησαν καὶ ἐξουδετερώθησαν ἐν τῇ ἀναπτύξει των, ὑπάρχουν αἱ μεγάλοι ἐρι-

34. ΒΕΠΕΣ, 31, 195, 6-18.

35. Ἐνθ. ἀν. 55, Ἐπ. 140, 167, 26· πρβλ. καὶ Ἐπ. 258, 55, 317, 9 ἐξ.

36. Ἐνθ. ἀν. Ἐπ. 161, 55, 186.

37. Αὐτόθι, 17-23.

δες περὶ τὸ Τριαδολογικὸν καὶ Χριστολογικὸν πρόβλημα ποῦ ἐδημιούργησαν διαιρέσεις εἰς τὴν τότε Ἐκκλησίαν. Τὸ Χριστολογικὸν θέμα, τὸ ὁποῖον ἰδίως συνετάραξε τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, ἐπέφερε τὸν διαχωρισμὸν ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας τῶν καταδικασθέντων ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ὁπαδῶν τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ καὶ Μονοθελητισμοῦ. Ὑπῆρξε λοιπὸν ἓνα καθαρῶς ζήτημα δογματικῆς ἐνότητος καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀδιαίρετον Μίαν Ἐκκλησίαν λόγῳ θεολογικῶν διαφορῶν, αἱ ὁποῖαι ὁμως δὲν ἦσαν τόσον βαθεῖαι ὡς πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας.

Διαπρεπὴς θεολόγος τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Dr. G. L. Prestige, ἔγραφε πρὸ τεσσαράκοντα πέντε ἐτῶν περὶ τῆς διαιρέσεως τῶν Ἐκκλησιῶν:

«The problem of the fifth century may... fitly serve as an introduction to the problem of the twentieth.

»It is true that the modern reunion problem is immensely complicated by vital questions of Church order and institutions, which did not arise in the fifth century, because on those questions all parties held similar views and practised identical principles. This makes the problem more difficult, but does not make it essentially different, for all the serious questions about order are at bottom questions about faith... Church order is relevant to Church union only in so far as it is relevant to the doctrine of the Church, in other words, the difficulties which have to be surmounted are not merely institutional but theological, and must be theologically solved. We are brought back to the point that the unity of the Church depends on the unity of the faith»<sup>38</sup>.

«Τὸ πρόβλημα τῆς διαιρέσεως κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ καταλλήλως ὡς μία εἰσαγωγή εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ σύγχρονον πρόβλημα τῆς ἐνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι τρομερὰ περιπεπλεγμένον μὲ ζωτικὰ θέματα ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ θεσμῶν, τὰ ὁποῖα δὲν ἔκαμον τὴν ἐμφάνισίν των κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, ἐπειδὴ περὶ τῶν θεμάτων ἐκείνων ὑπῆρχε ταυτότης ἀπόψεων ἀπ' ὅλα τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη καὶ ταυτότης ἀρχῶν ἐν τῇ πράξει. Τοῦτο καθιστᾷ τὸ πρόβλημα περισσότερον δύσκολον, ἀλλὰ δὲν τὸ διαφοροποιεῖ οὐσιαστικά, καθότι ὅλα τὰ σοβαρὰ θέματα περὶ τῆς τάξεως βασικά εἶναι θέματα πίστεως... Ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις σχετίζεται μὲ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἐκκλησίας ἐφ' ὅ-

σον σχετίζεται αὕτη μὲ τὸ δόγμα τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ ἄλλας λέξεις αἱ δυσκολίαι αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ (ὑπερπηδηθοῦν) ὑπερνηκτοῦν δὲν εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον θεσμικαὶ ἀλλὰ θεολογικαὶ καὶ πρέπει νὰ λυθοῦν θεολογικῶς. Ἐπανερχόμεθα καὶ πάλιν εἰς τὸ σημεῖον ὅτι ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως».

Ὑφίσταται ὁμως σημαντικὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ φαινομένου τῶν διαιρέσεων εἰς τὴν ἀρχέγονον καὶ Μίαν ἀδιαίρετον Ἐκκλησίαν καὶ τοῦ φαινομένου τῆς διαιρέσεως τῆς Ἐκκλησίας σήμερον, ποῦ ἐγκατέστη ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος, τὸ πρῶτον, ἐν αὐτῇ, διηρῦνθη ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος, καὶ συνεχίζεται ἔκτοτε μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ἐνταῦθα ἔχομεν διάσπασιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ διαίρεσιν αὐτῆς ποῦ ἐδημιουργήθη ἀπὸ τὴν ἀποστασίαν ἐκ τῆς καθιερωμένης ἀπὸ κοινῆς πίστεως τῆς Μιᾶς ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας, βάσει τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων καὶ τῆς Παραδόσεως, ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Ἀποτέλεσμα τῆς διαιρέσεως ταύτης ὑπῆρξεν, ὡς ἐλέχθη ἐν ἀρχῇ, ἡ ὑπὸ τῶν διηρημένων Ἐκκλησιῶν ἀνεξάρτητος ρύθμισις τῶν κατ' αὐτῶν, ἡ ὁποία, ὁμοῦ μὲ τὰς καινοτομίας ποῦ ὠδήγησαν εἰς τὸ σχίσμα, ἐδημιούργησε τὴν περὶ τὴν πίστιν αὐτῶν διαφορὰν καὶ τὸ μέγα χάσμα, τοῦ ὁποῖου ἡ γεφύρωσις μόνον μὲ μίαν ἐπάνοδον εἰς τὴν πίστιν τῆς Μιᾶς, πρὸ τοῦ σχίσματος, Ἐκκλησίας δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ. Καὶ ἡ πίστις αὕτη εἶναι τεθησαυρισμένη εἰς τὴν Παράδοσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. «Ἡ διδασκαλία αὕτη τῶν Πατέρων», κατὰ τὸν μέγαν ὀρθόδοξον θεολόγον Γεώργιον Φλωρόφσκυ, «εἶναι τὸ ἴδιον ἀπλοῦν κήρυγμα, τὸ ὁποῖον παρεδόθη καὶ ἐφυλάχθη διὰ τῶν ἀποστόλων ἀπαξ καὶ διὰ παντός. Ἀλλὰ ἤτο ἐπάναγκες ἵνα κυρίως καὶ πλήρως ἐναρθρωθῇ καὶ ἀναπτυχθῇ εἰς συμπαγὲς σῶμα μεμαρτυρημένης συνδέσεως· ἀνεπτυγμένης διὰ τοῦ λόγου καὶ ὁμως διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ ἰδίου Πνεύματος. Τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα ζῆ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ διδασκαλία τῶν Πατέρων ἀποτελεῖ μόνιμον κατηγορήμα τῆς χριστιανικῆς ὑπάρξεως, σταθερὸν καὶ τελικὸν μέτρον καὶ κριτήριον τῆς ὀρθῆς πίστεως. Ἐπομένως ἡ στροφὴ ἡμῶν πρὸς τοὺς Πατέρας εἶναι κάτι περισσότερον ἀπὸ ἀπλὴν ἱστορικὴν ἀναδρομὴν εἰς τὸ παρελθὸν ἢ εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Οἱ Πατέρες δὲν εἶναι μόνον μάρτυρες τῆς ἀρχαίας πίστεως, testes antiquitatis, ἀλλὰ εἶναι καὶ μάρτυρες τῆς ἀληθοῦς πίστεως, testes veritatis. Ὁ ὅρος νοῦς ἢ φρόνημα τῶν Πατέρων εἶναι ἐσωτερικῆς ἀναφορᾶς ἐν τῇ ὀρ-

38. G.L. Prestige, *Fathers and Heretics*, S.P.C.K. London 1940, p. 365-366.

θοδόξω θεολογία, μὴ ὑπολειπόμενος τοῦ λόγου τοῦ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ ὄντως οὐδέποτε ἀπὸ αὐτῆς χωριζόμενος»<sup>39</sup>.

Ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν πατερικὴν διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν ἐπιβάλλεται, διότι εἰς αὐτὴν εὐρίσκεται ἡ ἀκραιφνὴς πίστις τῆς Μιᾶς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὰς καινοτομίας ποῦ εἰσήγαγον εἰς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν αἱ διηρημένα ἀπ' ἀλλήλων Ἐκκλησίαι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ σχίσματος καὶ ἐντεῦθεν. Οὐδόλως δὲ εὐσταθεῖ ἡ κατηγορία καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα ἀντίληψις ὅτι ἡ ἔμμομη τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν πατερικὴν διδασκαλίαν τὴν πρὸ τοῦ σχίσματος ὀφείλεται εἰς τὴν λῆξιν τῆς ἐποχῆς τῶν Πατέρων δι' αὐτὴν. Ἡ ἀντίληψις αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη, ὡς ὑπεστήριξε καὶ ὁ ἐκ τῶν πρωτοπόρων καὶ πρωταγωνιστῶν τῆς Διαχριστιανικῆς συνεργασίας καὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, ὁ ὄραματιστὴς τῶν σημερινῶν Θεολογικῶν Διαλόγων, διακεκριμένος ὀρθόδοξος θεολόγος Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος, δι' ὧν διετύπωσεν εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀναδείξει του εἰς Ἀκαδημαϊκὸν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν: «Ἐπὶ τελείᾳ παρεξηγήσει τοῦ ἄλλῃ ἐννοίαν ἔχοντος παροϊμιακοῦ ἀποφθέγματος “μὴ μέταιρε δρια αἰῶνια, ἃ ἔθεντο οἱ Πατέρες σου”, παραβλέπεται τὸ γεγονός, ὅτι οὐσιαστικῶς οὔτε οἱ Πατέρες ἔθεσαν περιοριστικὰ δρια, διότι τὰ βασικὰ ἀμετακίνητα ἀληθῶς δρια τῆς πίστεως τὰ ὅποια ἀπλῶς οὗτοι ἀνέπτυξαν, τὰ ἔθεσαν πρότερον αὐτὸς ὁ Χριστός, μετὰ τὴν ἀπαίτησιν τῆς μιᾶς πρὸς αὐτὸν πίστεως καὶ τῆς δι' αὐτῆς ἐνότητος, οὔτε ἡ Ἐκκλησία, ἡ καθ' ἑαυτὴν μεγάλη αὕτη σαγήνη τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ἐκήρυξεν ἑαυτὴν στείραν ἀγιότητος καὶ πνευματικότητος, κινήσεως δηλ. καὶ προόδου ζωῆς. Διότι αὐτὴ δύναται εἰς πᾶσαν ἐποχὴν καὶ γενεάν καὶ Ἀγίους Πατέρας νὰ παράγῃ καὶ δόγματα νὰ θεσπίζῃ καὶ κατὰ τὰ παρ' αὐτῇ κρατούντα καὶ πρέποντα νὰ ἐξελίσσει ἐν τῇ ζωῇ, ἐφ' ὧν ὅσον καθοδηγεῖται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ζῆ ἐν τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ καὶ εἶναι οἰκονόμος τῶν ἱερῶν μυστηρίων, δι' ὧν πάντων φωτίζονται καὶ ἀγιάζονται αἰώνιως οἱ ἄνθρωποι, οἱ ταύτην κατὰ τὰς ἀτελειώτους γενεὰς τῆς Οἰκουμένης ἀποτελοῦντες»<sup>40</sup>.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τὴν ἀνάγκην ταύτην

τῆς ἀναδρομῆς εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς κοινῆς πίστεως καὶ τῆς ἐνότητος αὐτῆς διετύπωσε πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας ἤδη ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῶν Διεκκλησιαστικῶν ἐπαφῶν καὶ τῆς Διεκκλησιαστικῆς συνεργασίας κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ αἰῶνος μας, καὶ ιδιαίτερα εἰς τὴν Παγκόσμιον Κίνησιν «Πίστις καὶ Τάξις» ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της κατὰ τὸ 1925, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὰ μεγάλα καὶ παγκόσμια συνέδρια αὐτῆς, εἰς τὰ ὅποια καὶ ἀνέπτυξε διὰ τῶν ἐκπροσώπων τῆς τῆς πατερικῆς διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν περὶ τῶν βασικῶν καὶ οὐσιωδῶν θεμάτων τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν ἔπαυσε δὲ νὰ πράττῃ τοῦτο τόσον εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὰ 37 ἔτη τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, ὅσον καὶ εἰς τὰς διμερεῖς θεολογικὰς συναντήσεις μετὰ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, αἱ ὅποια προηγήθησαν τῶν ἐπὶ πανορθόδοξου ἐπιπέδου Θεολογικῶν Διαλόγων καὶ ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν αὐτῶν. Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ συμβολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν γνῶσιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς πατερικῆς διδασκαλίας καὶ παραδόσεως ὑπὸ τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὅποια εἶναι Ἐκκλησία-μέλη τοῦ Π.Σ.Ε., εἶναι τῷ ὄντι μεγάλη καὶ πολύτιμος. Ἀπόρροια αὐτῆς θεωρεῖται καὶ τὸ κείμενον «BEM», «Βάπτισμα, Εὐχαριστία, Ἰερωσύνη», ποῦ κατήρτισεν ἡ Ἐπιτροπὴ «Πίστις καὶ Τάξις» τοῦ Π.Σ.Ε. μετὰ σκοπὸν τὴν θεμελιώδη συμφωνίαν ἐπὶ τῶν τριῶν τούτων θεμάτων ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν-μελῶν τοῦ Π.Σ.Ε.

Ἡ ραγδαία ἐξέλιξις, ἡ ὅποια παρετηρήθη εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀπὸ τῆς 11ης ἑκατονταετηρίδος κατ' ἀρχὴν, καὶ ἀπὸ τῆς 16ης καὶ μετέπειτα διηρημένων ἀπ' ἀλλήλων Ἐκκλησιῶν, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ δὴ κατὰ τὰς τελευταίας δύο δεκαετίαι, μετὰ τὴν καθιέρωσιν τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων μεταξύ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῶν ἐκ τῆς θρησκευτικῆς Μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν Δύσιν προελθουσῶν Διαμαρτυρομένων Ἐκκλησιῶν μετὰ σκοπὸν νὰ ἐπανεύρουν καὶ νὰ ἐπανακτήσουν τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας, μόνον ὡς θαῦμα καὶ ὡς ἔργον καὶ εὐλογία Θεοῦ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ.

Ἡ θαυματουργικὴ αὕτη ἐπανάσυνδεις τῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ ἀδελφικοὺς δεσμούς, ποῦ τοὺς διαπνέει τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας, τὰ διακριτικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ τῆς πατερικῆς διδασκαλίας, τὰ ὅποια διεσφάλιζον τὴν κοινὴν πίστιν καὶ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, μέσα εἰς ἓνα τόσον βραχὺ χρονί-

39. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Πατερικὴ Παράδοσις, Γρηγόριος Παλαμᾶς, Θεσσαλονίκη 1960, 43, σελ. 103.

40. Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, Ὁ Φιλελεύθερος χαρακτήρ, τὸ κατ' ἐξοχὴν γνώρισμα τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀνάτυπον ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1963, σελ. 50.

κόν διάστημα, και μετά από μίαν μακράιωνα περίοδον διαιρέσεως και αποτελεσματικῶν σχέσεων, επιβεβαιώνει ἀσφαλῶς ὅτι οἱ ἐγκαινισθέντες ἀπὸ τινος χρόνου και διεξαγόμενοι σήμερον Θεολογικοὶ Διάλογοι μεταξὺ αὐτῶν διὰ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως και τῆς Ἐκκλησίας κατευθύνονται ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος.

Αἱ Ἐκκλησίαι ὑπὸ τὴν κατεύθυνσιν και χειραγωγίαν ταύτην καλοῦνται νὰ συνεχίσουν τοὺς Θεολογικοὺς Διαλόγους. Ἡ διδασκαλία τῶν Πατέρων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεύρισκεται ἡ κοινὴ πίστις τῆς ἀδαιρέτου Καθολικῆς και Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ βάσις τῶν θεολογικῶν συζητήσεων.

Εἰς τοὺς διεξαγομένους σήμερον Θεολογικοὺς Διαλόγους κοινὴ εἶναι ἡ πεποίθησις ὄλων, ὅτι ἀνευ τῆς πατερικῆς διδασκαλίας εἶναι ἀδύνατος ἡ πρόοδος και προαγωγή τῶν Διαλόγων. Τὸ ἐνδιαφέρον ὁμῶς διὰ τὴν πατερικὴν διδασκαλίαν και τὴν ἀποδοχὴν αὐτῆς ὡς βάσεως και κριτηρίου διὰ τὰς θεολογικὰς συζητήσεις ποικίλλει ἀνάλογα πρὸς τὴν ὁμολογιακὴν πίστιν τῶν διαλεγόμενων Ἐκκλησιῶν. Διὸ και ἡ διεξαγωγή ἐνίων Θεολογικῶν Διαλόγων καθίσταται δύσκολος και προβληματικὴ. Ἡ δὲ ἐφαρμογὴ διαφορετικῆς μεθοδολογίας και θεματολογίας ἀναγκαία και ἀπαραίτητος.

Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τοὺς Διαλόγους αὐτῆς μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι προῆλθον ἀπὸ τὴν Ὁρησκευτικὴν Μεταρρυθμίσιν εἰς τὴν Δύσιν και ἔχουν ἀποκόψει ἐαυτὰς ἀπὸ τὴν πατερικὴν διδασκαλίαν και τὴν ἱεράν παράδοσιν, ὑπῆρξε και πρέπει νὰ συνεχίσῃ νὰ εἶναι μία συνεχῆς μαρτυρία τῆς πίστεως τῆς ἀδαιρέτου Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἐκφράζει ἡ πατερικὴ διδασκαλία.

Ἡ βραδεῖα πορεία διὰ τὴν καρποφορίαν τῶν Θεολογικῶν αὐτῶν Διαλόγων δὲν πρέπει νὰ ἀποθαρρύνῃ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἰς τὴν συνέχισιν τῆς μαρτυρίας αὐτῆς, και δὴ ὅταν ἡ συνέχισις αὐτῶν τυγχάνει εὐσεβῆς και διακαῆς ἐπιθυμίας τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Μεταρρυθμίσεως. Ὡς πρὸς τὸν Θεολογικὸν Διάλογον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς, μετὰ τῆς ὁποίας ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἔχει κοινὴν κληρονομίαν τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων και τὴν κοινὴν πίστιν τῆς πρὸ τοῦ σχίσματος ἀδαιρέτου Ἐκκλησίας, ἡ ἐφαρμογὴ εἰς τὸν Διάλογον αὐτὸν διαφοροῦ μεθοδολογίας και θεματολογίας ἀπὸ τοὺς λοιποὺς Διαλόγους ἐπιβάλλεται.

Τὰ θέματα ἐπὶ τῶν ὁποίων συμπίπτει εἰς τὴν οὐ-

σίαν ἡ διδασκαλία τῶν δύο Ἐκκλησιῶν εἶναι πολλὰ και γνωστά. Αἱ συζητήσεις δὲ ἐπ' αὐτῶν εἰς τὰς λεπτομερείας, ποὺ μποροῦν νὰ φθάσουν μέχρι τῶν διαφορῶν και τῆς ποικιλίας τῶν ἡθῶν και ἐθίμων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, και ἐλάχιστα προσφέρουν και τὴν πορείαν τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου ἐπιβραδύνουν.

Ἀντιθέτως ἡ μελέτη και ἐξέτασις με κριτήρια τὴν πατερικὴν διδασκαλίαν και παράδοσιν ἐπιμάχων θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησε τὸ σχίσμα και ἐπηύξησεν ἡ ἐπὶ μίαν σχεδὸν χιλιετηρίδα διαίρεσις και διακοπὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, θὰ ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ τὸν ἤδη διεξαγόμενον Θεολογικὸν Διάλογον περισσότερον ἐπωφελῆ και ἐλπιδοφόρον διὰ τὸ μέλλον και ἐπιτυχῆ τὴν ἐκβασίιν του. Τὴν ὑπαρξίν κοινῆς κληρονομίας Ὁρθοδόξου και Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας και τὴν διεξαγωγὴν τοῦ Διαλόγου ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς, ἡ ὁποία εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος της κατὰ τὴν πρώτην χιλιετηρίδα τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας ἐκπροσωπεῖ τὴν ἀκραϊφνῆ περὶ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας πατερικὴν διδασκαλίαν, διετύπωσε και ὁ Πάπας Ἰωάννης Παῦλος ὁ Β' εἰς τὴν προσφώνησίν του πρὸς τὴν Ἀντιπροσωπεῖαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ ὁποία παρέστη εἰς τὰς ἐορτὰς ποὺ ὀργανώθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν ἀποστόλων Πέτρου και Παύλου. «Ὁ διάλογος μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν μας εὐρίσκει τὸ σταθερὸ του θεμέλιο εἰς τὴν κοινὴν ἐμπειρίαν, τὴν ὁποίαν ἐζήσαμε μαζί κατὰ τὴν πρώτην χιλιετηρίδα παρ' ὄλες τὶς ἐντάσεις ποὺ δὲν ἔλειψαν κατὰ τὴν περίοδον αὐτῆν. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ὑπῆρξαν ἡ ἐκφρασις εἰς τὸ ἀνώτατο ἐπίπεδο τῆς συνοδικῆς ζωῆς και τῆς κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν. Διετύπωσαν και διεκήρυσαν τὴν ἀποστολικὴν πίστιν, ὑπερασπίζοντας αὐτὴν ἀπὸ κάθε ἀλλοίωσιν... Εὐρισκόμεναι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πίστεως αὐτῆς, αἱ Σύνοδοι ἐξέφραζον συγχρόνως τὸν μεγαλύτερο δυνατὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν νόμιμη ποικιλία ἐκφράσεως τῆς πίστεως αὐτῆς ὅπως διεμορφώθη εἰς τοὺς διαφορετικοὺς λειτουργικοὺς, πειθαρχικοὺς και θεολογικοὺς τύπους τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς και τῆς Δύσεως. Ἐς ἐνθυμηθῶμεν πῶς, εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, ὁ Κλήμης ὁ Ρώμης ἔγραφεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου, και πῶς ὁ Ἰγνάτιος ὁ Ἀντιοχείας ἔγραφεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης. Ἐς θυμηθῶμε τὸν ἅγιον Εἰρηναῖο και τὸ ἔργο του... Μὲ τὸν Θεολογικὸν Διάλογον δοκιμάζομε νὰ ἐπανεῦρωμε μαζί μία κοινὴν ἐκφρασίαν τῆς πίστεώς μας, ὡς πρὸς τὰ σημεῖα

εις τὰ ὁποῖα διαφορετικαὶ ἐξελίξεις εἶχαν δημιουργήσει παρεξηγήσεις καὶ διαφωνίας. Αἱ ἀρχαὶ αἱ ὁποῖαι ὠδήγησαν τοὺς Πατέρας μας εἰς τὸ νὰ διατηρήσουν τὴν κοινωνία τους μέσα εἰς τὸν σεβασμὸν τῆς ποικιλίας τῶν ἐθίμων καὶ τῶν θεολογικῶν ἐκφράσεων ὀφείλουν νὰ μᾶς ὀδηγήσουν εἰς τὸ νὰ ἀποκαταστήσωμε μεταξύ μας τὴν πλήρη κοινωνία»<sup>41</sup>.

Ἡ ἄρσις τῶν παρεξηγήσεων καὶ διαφωνιῶν ἐντάσσεται ἀσφαλῶς μέσα εἰς τὰ πλαίσια τόσο τοῦ συνεχιζομένου Διαλόγου τῆς ἀγάπης ὅσον καὶ τοῦ Θεολογικοῦ, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν Πάπαν Ἰωάννη Παῦλον τὸν Β', ἀνθίζει χάρις εἰς τὸν πρῶτον. «Σήμερα αἱ Ἐκκλησίαι μας συναντῶνται μέσα εἰς τὸ αὐθεντικὸ πνεῦμα ἀδελφοσύνης, τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζει τὰς σχέσεις μεταξύ ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν. Μετὰ ἀπὸ αἰῶνες συναντώμεθα καὶ πάλιν εἰς τὸν Διάλογον τῆς ἀγάπης, εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ὁποῖου ἀνθίζει ὁ Θεολογικὸς Διάλογος»<sup>42</sup>.

Παρομοίαν πρὸς τὴν ὡς ἄνω ἀποψιν διετύπωσεν ὁ Πάπας Ἰωάννης Παῦλος ὁ Β' καὶ κατὰ τὴν προσφώνησιν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἀντιπροσωπείαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐν Ρώμῃ, ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου: «A sound and really fruitful continuation of the theological dialogue will need to be supported by that wider dialogue which we call the dialogue of charity»<sup>43</sup>. «Μία ὑγιῆς καὶ πράγματι καρποφόρα συνέχεια τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου θὰ χρειασθῆ νὰ εἶναι ἐνισχυμένη ἀπὸ τὸν εὐρύτερο διάλογο τὸν ὁποῖον ἡμεῖς καλοῦμε διάλογο τῆς ἀγάπης».

Εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητον ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Διαλόγου τῆς ἀγάπης, ὁ ὁποῖος ὀφείλεται πρωτίστως εἰς τὰς πρωτοβούλους ἐνεργείας καὶ τὰς ἀόκνους προσπάθειας τοῦ αἰοιδίμου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου τοῦ Α' (1948-1972) καὶ εἰς τὴν ἀνταπόκρισιν εἰς αὐτὰς τῶν Παπῶν τῆς Ρώμης Ἰωάννου τοῦ ΚΓ' (1958-1963) καὶ Παύλου τοῦ ΣΤ' (1963-1978) καὶ μέχρι τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου κατὰ τὸ ἔτος 1980, ἐν Πάτμῳ καὶ Ρόδῳ, ἔλαβον χώραν μεγάλης ιστορικῆς σημασίας γεγονότα, ὑψίστης σπουδαιότητος διὰ τὴν ἐνότητα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ Ὁρθοδόξου, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησαν «τὸ αὐθεντικὸ πνεῦμα ἀδελφοσύνης» ποῦ ἐπικρατεῖ σήμερον μεταξύ αὐτῶν καὶ διὰ τὸ ὁποῖον ἔκαμε λόγον εἰς τὴν ὡς ἄνω προσφώνησίν του ὁ Πάπας τῆς

Ρώμης Ἰωάννης Παῦλος ὁ Β'. Τὰ γεγονότα αὐτὰ εἶναι ἡ συνάντησις τῶν δύο Προκαθημένων τῆς Ρώμης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Παύλου τοῦ ΣΤ' καὶ Ἀθηναγόρου τοῦ Α' εἰς τὴν ἀγίαν καὶ ἱερὰν πόλιν τῶν Ἱεροσολύμων, ἡ ἄρσις τῶν ἀναθεμάτων, τῶν ἐξενεχθέντων κατὰ τὸ ἔτος 1054, ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐναντίον ἀλλήλων τῶν ἐκπροσώπων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, τὰ ὁποῖα ὠδήγησαν εἰς τὴν πλήρη διάσπασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Προκαθημένου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης Πάπα Παύλου τοῦ ΣΤ' εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, κατὰ τὸ 1967, ἡ συμπροσευχὴ τῶν δύο Προκαθημένων εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Ναὸν τοῦ ἀγίου Γεωργίου καὶ ἡ προσευχὴ τὴν ὁποίαν ἔκαμε γονυκλινῆς ὁ Πάπας Παῦλος ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς ἀγίας Σοφίας κατὰ τὴν προσκυνηματικὴν ἐπίσκεψίν του εἰς αὐτόν, διὰ τὴν ἄρσιν καὶ ἐξάλειψιν τῶν εἰς αὐτὸν ἐξενεχθέντων ἀναθεμάτων ὑπὸ τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης κατὰ τὸ 1054, ἡ ἀντίστοιχος ἐπίσκεψις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου τοῦ Α' εἰς τὴν Ρώμην, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1967, καὶ ἡ συμπροσευχὴ του μετὰ τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης εἰς τὸν Καθεδρικὸν Ναὸν τοῦ ἀγίου Πέτρου.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι καὶ σήμερον ποῦ συνεχίζονται καὶ οἱ δύο Διάλογοι, ὁ τῆς Ἀγάπης καὶ ὁ Θεολογικός, μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, θὰ ἦτο δυνατόν μὲ τὰς πρωτοβούλους ἐνεργείας τοῦ Προκαθημένου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης νὰ ἀρθοῦν ὠρισμένοι παρεξηγήσεις καὶ διαφωνίαι ποῦ ὑφίστανται ἀκόμη μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καὶ δὲν ἄπτονται τῆς πίστεως, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐμπίπτουν μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ Διαλόγου τῆς ἀγάπης. Εἶναι καιρὸς διὰ σταθερὰς καὶ θετικὰς πρωτοβούλους ἀποφάσεις καὶ ἐνεργείας εἰς τὰς προσπάθειας νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ ἐνότης τῆς πίστεως.

Ὁ Πάπας τῆς Ρώμης Ἰωάννης Παῦλος εἰς τὴν προσφώνησιν αὐτοῦ πρὸς τὴν Πατριαρχικὴν Ἀντιπροσωπείαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, ἐδήλωσεν ὅτι: «Mutual love, candid dialogue to bring out the whole truth, and steadily closer contacts, will bring Catholics and Orthodox to full communion of faith within a variety of liturgical, disciplinary spiritual and theological traditions»<sup>44</sup>. «Ἀμοιβαία ἀγάπη, εὐλικρινῆς διάλογος, νὰ ἔλθῃ εἰς φῶς ἡ ἀλήθεια ὁλόκληρος, καὶ σταθερὰ στενώτεραι ἐπαφαὶ θὰ φέρουν τοὺς Καθο-

41. Ἐπίσκεψις, Ἄρ. 340, 1985, σελ. 6.

42. Αὐτόθι.

43. L' Osservatore Romano, 9 July 1985, p. 7.

44. Αὐτόθι.

λικούς καὶ τοὺς Ὁρθοδόξους εἰς πλήρη κοινωνίαν τῆς πίστεως, μέσα εἰς μίαν ποικιλίαν τῶν λειτουργικῶν, πειθαρχικῶν, πνευματικῶν καὶ θεολογικῶν παραδόσεων».

Ἐὰν ὅλαι αὐταὶ αἱ παραδόσεις περιλαμβάνονται μέσα εἰς τὸ πνεῦμα τῆς πατερικῆς διδασκαλίας καὶ παραδόσεως καὶ εἰς τὴν περίοδον τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, «δύνανται ἐλευθέρως, κατὰ τὴν παράδοσιν ἑκατέρας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἵνα ἀποτελέσωσιν ἴδια ἐκάστης βιώματα καὶ γνωρίσματα, σεβαστὰ τῇ ἐτέρᾳ»<sup>45</sup>, ἐὰν ὁμως εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας διαιρέσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἢ ἐπίλυσίς των μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ διαλόγου τῆς ἀγάπης εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς διευκόλυνσιν ἀλλὰ καὶ τὴν πρόοδον τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου.

Νομίζω ὅτι θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ κατακλείσω τὴν μελέτην αὐτὴν μὲ ὄσα περὶ Διαλόγου ἀνέφερον ὁ Οἰ-

κουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηναγόρας ὁ Α΄ εἰς τὴν προσφώνησίν του εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ ἁγίου Πέτρου πρὸς τὸν Πάπαν τῆς Ρώμης Παῦλον τὸν ΣΤ΄: «Δὲν δυνάμεθα...ἵνα προσδιορίσωμεν τὸ μῆκος τῆς πορείας (τοῦ Διαλόγου) ἥτις ἐστὶν ὑπόθεσις πίστεως ἐπὶ τὴν τελικὴν ἔκβασιν πολλῶν προσευχῶν, ἀγίας ὑπομονῆς, ἐπιμελοῦς ἐργασίας, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ὑπόθεσις ἀγάπης. Διότι μόνον ἐν τῇ ἀγάπῃ θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀποκαθάρωμεν ὅλα τὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ παρελθόντος, ἄρῶμεν τὰ ἐπιπροσθοῦντα ἐμπόδια, ἀποκαταστήσωμεν πλήρως τὴν ἀμοιβαίαν ἀδελφικὴν ἐμπιστοσύνην, καὶ ἐν ἀλληλοσεβασμῶ καταρτίζοντες μίαν νέαν νοοτροπίαν, τὴν τῆς ἐγγύτητος, οἰκοδομήσωμεν σταθερῶς καὶ ἀσφαλῶς τὴν ἐνότητα ἡμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας»<sup>46</sup>.

45. Τόμος Ἀγάπης, Ρώμη-Ἰσταμπούλ, 1971, σελ. 414.

46. Αὐτόθι, σελ. 414-415.